

ROMA HUKUKUNDA İNTİHAR VE HUKUKİ SONUÇLARI

Suicide in Roman Law and Its Legal Consequences

Ümit Vefa ÖZBAY*

ÖZ

Bu çalışma, Roma hukukunda intihar kavramını ve intihar fiili sonrasında ortaya çıkan hukuki sonuçları incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmanın temel amacı, intiharın Roma hukukunda tek bir sonuca bağlanmadığı; kişinin statüsü, intihar fiilinin saiki ve doğurduğu hukuki etki çerçevesinde farklı sonuçlara bağlandığını ortaya koymak ve aynı zamanda Roma hukukunun intihara dair yaptığı düzenlemeleri göstermektedir. Çalışmada öncelikle intihar kavramının terminolojisi ele alınmış ve Roma kaynaklarında kavramın kendisine ne şekilde yer bulduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Ardından Roma toplumunda intihara bakış açısı incelenmiş ve sonrasında özgür yurttaş, köle ve asker bakımından intiharın hukuki sonuçları ayrı ayrı incelenmiştir. Çalışmada özellikle kölenin intiharının ekonomik değer kaybı ve güvenlik riski üzerinden, askerî intiharının ise askerî disiplin ve kamu düzeni üzerinden değerlendirildiği gösterilmiştir. Bunlara ek olarak hakkında ceza kovuşturması yürütülen kimsenin intiharının,

---

Makale Geliş Tarihi / Date Received: 07.04.2026

Makale Kabul Tarihi / Date Accepted: 21.05.2026

* Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Roma Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye, E-mail: uvozbay@baskent.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1391-869X>, ROR ID: <https://ror.org/02v9bqx10>.

ceza yargılamasının sona ermesi ve malvarlığının müsadere bakımından ortaya çıkardığı sonuçlar ele alınmış ve sonuç olarak Roma hukukunda intiharın hukuki niteliğinin, eylemin kendisinden çok, failin statüsü ve etkilediği hukuki ilişkinin niteliğine göre belirlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İntihar, Roma Hukuku, Kölelik, Asker, Müsadere.

ABSTRACT

This study examines the concept of suicide in Roman law and its legal consequences. Its main purpose is to demonstrate that suicide was not linked to a single consequence in Roman law, but to different consequences depending on the person's status, the motive behind the act, and the legal effect produced, while also showing the regulations made by Roman law regarding suicide. The study first addresses the terminology of suicide and explains how the concept was reflected in Roman sources. It then examines the Roman perspective on suicide and analyses separately its legal consequences for the free citizen, the slave, and the soldier. In particular, it shows that the suicide of a slave was evaluated in terms of economic loss and security risk, whereas the suicide of a soldier was evaluated in terms of military discipline and public order. It also discusses the consequences of the suicide of a person subject to criminal prosecution in terms of the termination of criminal proceedings and the confiscation of property. It concludes that, in Roman law, the legal character of suicide was determined less by the act itself than by the status of the person and the legal relationship affected.

Keywords: Suicide, Roman Law, Slavery, Soldier, Confiscation.

GİRİŞ

Albert Camus, gerçekten ciddi olan yalnızca tek bir felsefi sorun olduğunu söyler: intihar. Camus'ye göre yaşamın yaşanmaya değer olup olmadığına karar vermek, felsefenin temel sorusunu yanıtlamak anlamına

gelir¹. Bütün insan topluluklarının karşılaştığı bu soruna elbette Romalılar da yabancı değillerdir. Roma kaynakları pek çok ünlü intihar olayına yer vermiş, pek çok Romalı yazar intihar konusunda düşüncelerini yazmıştır. Roma dünyasında intihar, yalnızca bireyin kendi hayatına son vermesi şeklinde değerlendirilen basit bir olgu olarak ele alınmamıştır. Bu fiil, kimi zaman onur, sadakat, fedakârlık ve özgürlük gibi kavramlarla ilişkilendirilmiş ve olumlu şekilde ele alınmış, kimi zaman ise korku, utanç, çaresizlik ya da yaklaşan bir cezadan kaçış davranışı olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Roma toplumunda intiharın tek bir anlamı olmadığı gibi, Roma hukukunda da intihar fiiline bağlanan sonuçlar tek tip değildir.

Roma hukukunda intihar, bağımsız ve yeknesak bir hukuki kavram olarak ele alınmamış; kişinin statüsüne, intihar fiilinin sebebine ve doğurduğu hukuki etkiye göre farklı sonuçlara bağlanmıştır. Nitekim özgür yurttaşın intiharı ile kölenin intiharı aynı şekilde değerlendirilmemiş, askerlerin intiharı ise askerî disiplin ve kamu düzeni bakımından ayrıca ele alınmıştır. Benzer şekilde, hakkında ceza kovuşturması yürütülen bir kimsenin intiharı da yalnızca bireysel bir ölüm olayı olarak kalmamış, ceza yargılamasının sona ermesi ve malvarlığının akıbeti bakımından da önem taşımıştır.

Roma toplumunda intihar fiili, kişinin içinde bulunduğu sosyal konumdan ve hukuki statüsünden bağımsız düşünülememektedir. Roma dünyasında ölümün kendisi kadar ölümün sebebi, biçimi ve bağlamı da önem taşımaktadır. Bir ölümün onurlu mu, utanç verici mi, kamusal yarara hizmet eden fedakâr bir davranış mı, yoksa korku ve kaçış ürünü bir hareket mi olduğu yönündeki değerlendirmeler hukuki yaklaşımı da etkilemiştir. Ancak Roma toplumunun intihara yaklaşımı ile hukuki değerlendirmeler her zaman aynı doğrultuda olmamıştır. Roma toplumu intihara ılımlı ve kabul edilebilir yaklaşmış hatta kimi intiharları soylu ve örnek gösterilebilir kabul etmiş olsa da hukuk düzeni aynı fiili farklı bir mantıkla ele alabilmiştir. Bu nedenle Roma hukukunda intiharı anlayabilmek için yalnızca Roma toplumunun bu fiile yüklediği anlamı değil, hukuk düzeninin hangi menfaati korumaya çalıştığını da dikkate almak gerekir.

Gerçekten de Roma hukukunda belirleyici olan husus, yalnızca kişinin ölümü seçmiş olması değildir. Asıl önem taşıyan, bu ölümün hangi statü içindeki kişi tarafından gerçekleştirildiği ve hangi hukuki ilişkiyi

¹ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, çev. Tahsin Yücel (Can Sanat Yayınları, Ocak 2013), 21.

etkilediğidir. Özgür bir yurttaşın intiharı ile bir kölenin intiharı aynı sonuçları doğurmamaktadır. Çünkü köle, Roma hukukunda bir hak süjesi olarak değil, malvarlığı unsuru olarak değerlendirilmekte; bu nedenle onun intiharı bir insan davranışından çok efendi bakımından ekonomik kayıp ve güvenlik riski doğuran bir durum olarak görülmektedir. Buna karşılık asker bakımından mesele, malvarlığı zararından ziyade askerî disiplin, kamu düzeni ve görevden kaçış düşüncesiyle bağlantılıdır. Hakkında ceza kovuşturması bulunan bir kişinin intiharı ise daha başka bir düzleme taşınmakta; burada artık mesele kişinin yalnızca hayatına son vermesi değil, bu ölümün ceza yargılamasını, mahkûmiyetin sonuçlarını ve malvarlığının devlete geçip geçmeyeceğini nasıl etkilediği olmaktadır. Dolayısıyla Roma hukukunda intihar, her olay bakımından aynı anlama gelen soyut bir kavram olarak değil, olayın içinde bulunduğu hukuki çerçeveye göre anlam kazanan bir olgu olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, Roma hukukunda intiharın hangi durumlarda ne tür hukuki sonuçlar doğurduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle intihar kavramının terminolojisi ve Roma kaynaklarında hangi ifadelerle karşılandığı ele alınacaktır. Ardından Roma toplumunun intihara bakışı üzerinde durularak, bu fiilin toplumsal ve düşünsel arka planı kısaca açıklanacaktır. Sonrasında özgür yurttaş, köle ve asker bakımından intiharın hukuki sonuçları ayrı ayrı incelenecek; böylece aynı fiilin farklı statüler bakımından neden farklı sonuçlara bağlandığı gösterilmeye çalışılacaktır. Son olarak, hakkında ceza kovuşturması yürütülen kişinin intiharı ele alınacak ve bu durumun ceza yargılaması ile malvarlığına ilişkin sonuçları değerlendirilecektir. Böylece çalışma, Roma hukukunda intiharın tek bir hukuki sonuç doğuran basit bir fiil olmadığını; aksine statü, saik ve hukuki etki ekseninde farklı biçimlerde değerlendirilen çok katmanlı bir olgu olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

I. ROMA HUKUKUNDA İNTİHAR KAVRAMI VE TERMİNOLOJİ

A. Genel Olarak İntihar Kavramı

İntihar kelimesi Arapça “*intiha*” ve “*nahr*” kelimesinden türetilmiştir. *İntiha*, sona erme, nihayet gibi anlamlara gelirken², *nahr* ise bir hayvanı

---

² Muhammed Emin Yıldız, “İntiharlarda Adalet Bunalımı Kavramı,” *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, no. 203 (2021): 1109.

kesmek, boğazlamak gibi anlamlar taşır³ ve kurban ifadesi için kullanılır⁴. Arapçada intihar eden kişiye “*müntehir*” denir⁵.

İntihar, kolaylıkla “tanımı zaten herkesçe biliniyor” denilerek tanımlamaktan kaçınılabilecek bir kavramdır. Ancak Durkheim’ın deyişi ile “gerçekte günlük dilin sözcükleri ve bunların anlatmakta olduğu kavramlar daima belirsizdir”⁶. Örneğin intihar kavramı “kendini öldürmek” olarak tanımlanırsa kendini öldürme niyeti olmayan ancak fazla alkol alıp komaya giren ve ölen bir kişiye veya yanlışlıkla zehirli bir madde içen kişiye de intihar etti denilebilir. Bu sakıncaları gidermek adına Durkheim intiharı “ölen kişi tarafından ölümle sonuçlanacağı bilinerek yapılan olumlu ya da olumsuz bir edimin doğrudan ya da dolaylı sonucu olan her ölüm olayı” olarak tanımlamıştır⁷. Doktrindeki bir başka tanıma göre ise intihar “kendini kasten öldürmek şeklinde tasarlanan bir eylem”dir⁸.

Bu tanımların ardından, intihar olgusunun klasik kaynaklarda hangi terimlerle ifade edildiğine değinmek, kavramın tarihsel kullanımı bakımından açıklayıcı olacaktır.

Klasik Yunancada intihar olgusunu karşılayan tek ve yerleşik bir kavram yoktur. Antik Yunan tragedya yazarları *Aiskhylos* ve *Euripides*’in eserlerinde geçen *αυτο-κτονοϋς* terimi “karşılıklı öldürme”, “yakınıni öldürme” veya “kendi eliyle öldürme” anlamlarına gelirken; *Sophokles*, *Platon*, *Demokritos* ve *Plutarkhos*’un metinlerinde geçen *αυτο-χειροϋς* sözcüğü “kendi eliyle yapılmış” ya da “cinayeti bizzat işlemiş kişi” anlamlarında kullanılmaktadır. Ayrıca *αυτο-θανατοϋς* terimi de ölümü kendi üzerine çağıran veya ölümü arayan kişiler için kullanılmaktadır. Buna örnek olarak savaş alanında düşmanın üzerine koşan bir asker düşünülebilir⁹. Bu

³ Ertan Eğribel ve İpek Sayduk, “Durkheim’ın İntihar Tiplerinin Günümüzde Yeniden Değerlendirilmesi Gereği Üzerine,” *Sosyologca* 7, no. 13–14 (2017): 302.

⁴ Mahmut Arslan, Muallâ Gülnaz Kavuncu ve Vildan Gülpınar Demirci, *Gençlerin Ruhsal Durumu Üzerine Bir Araştırma (İntihar Eğilimleri ve İntihar Olasılıkları)*, ed. Mustafa Sâim Yeprem (İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları, 2018), 73.

⁵ Necati Sümer, “Antik ve İlkel Toplumlarda İntihar Olgusu,” *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1, no. 1 (2016): 84.

⁶ Emile Durkheim, *İntihar*, çev. Özer Ozankaya (Cem Yayınevi, 2002), 21.

⁷ Durkheim, *İntihar*, 25.

⁸ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü (Bilim ve Sanat Yayınları, 1999), 347.

⁹ Ksenia A. Chistopolskaya ve Sergey N. Enikolopov, “Terror Management After a Recent Suicide Attempt,” *Psychology in Russia: State of the Art* 5 (2012): 143.

kullanımlarda ortak nokta bilinçli bir öldürme fiilinin mevcut olmasıdır. Ancak bu kelimeler, kişinin kendi hayatına son vermesini ayrı ve teknik bir kavram olarak adlandırmamaktadır. Örnek olarak verilen kavramlarda intihar için özne ile mağdurun aynı kişi olduğunu açıkça gösteren tek ve yerleşik bir terim söz konusu değildir. Dolayısıyla bu kullanımlarda intihar bağımsız bir kavram değil, öldürme fiilinin farklı bir hâlidir.

Klasik Latince'de ise intihar kavramı *mors voluntaria* (gönüllü ölüm) şeklinde adlandırılmış; kişinin kendi yaşamına son vermesi *sibi mortem consciscere* ifadesiyle karşılanmış ve böylece eylemin iradî niteliği özellikle vurgulanmıştır¹⁰. *Sibi mortem consciscere* ifadesi, intiharı basit bir kendini öldürme fiili olarak değil, kişinin kendi ölümü hakkında bilinçli ve iradî bir karar vermesi olarak ortaya koyar. Eski Roma'da "gönüllü ölüm" (*voluntaria mors*) ve "Roma ölümü"¹¹ gibi ifadelerin kullanılması, bu kavramın Roma dünyasında bilinen bir olgu olduğunu göstermektedir; ancak tarihsel verilerin sınırlı olması, Romalıların kişisel algı ve deneyimleri hakkında kesin değerlendirmeler yapılmasını zorlaştırmaktadır¹².

Günümüzde Batı dillerinde kullanılan "suicide" terimi, Latince *suicidium*'dan türemiştir. Bu sözcük *sui* (kendi) ile *caedere* fiilinin ("öldürmek", "kesmek", "bıçaklamak") birleşmesinden oluşmakta olup doğrudan çevirisi "kendini öldürmek"tir¹³. Terim Avrupa'da 17. yüzyılda ortaya çıkmış; İngilizcede ilk kez Sir Thomas Browne'ın *Religio Medici* adlı eserinde Latince biçimiyle *suicidium* olarak kullanılmış, 1650'li yıllardan itibaren İngilizce metinlerde yaygınlaşmaya başlamıştır. Daha sonra Fransızca başta olmak üzere İspanyolca, İtalyanca ve Portekizceye de geçmiştir¹⁴. İskandinav dillerinde ise uzun süre "self-murder" karşılığı sözcüklerin kullanıldığı; İngilizcedeki "take one's own life" benzeri dolaylı

¹⁰ Chistopolskaya ve Enikolopov, "Terror Management," 143.

¹¹ Stanly H. Rauh, "Cato at Utica: The Emergence of a Roman Suicide Tradition," *The American Journal of Philology* 139, no. 1 (2018): 59.

¹² L. Lykouras, E. Poulakou-Rebelakou, C. Tsiamis ve D. Ploumpidis, "Suicidal Behaviour in the Ancient Greek and Roman World," *Asian Journal of Psychiatry* 6, no. 6 (2013): 549.

¹³ Sümer, "Antik ve İlkel Toplumlarda İntihar," 84, Uğur Ersoy, "İntihara Yönlendirme Suçu," *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, no. 136 (2018): 91; Nils Retterstøl, "Suicide in a Cultural History Perspective, Part 1: Western Culture; Attitudes to Suicide up to the 19th Century," *Suicidologi*, no. 2 (1998): 1.

¹⁴ Chistopolskaya ve Enikolopov, "Terror Management," 143; Ersoy, "İntihara Yönlendirme Suçu," 91; Sümer, "Antik ve İlkel Toplumlarda İntihar," 84.

ifadelerin yaygın olduğu görülmektedir¹⁵. “Suicide” kelimesi Almanya ve Fransa’da İngiltere’den yaklaşık bir yüzyıl sonra kullanılmaya başlanmıştır¹⁶.

Bu terimin yerleşmesinden önce, intihar olgusunu ifade etmek üzere çoğunlukla dolaylı anlatımlar ve örtmeceler tercih edilmiştir. Bunlar arasında “self-destruction”, “self-killing”, “self-slaughter”, *sibi mortem consciscere* (“kendi ölümü hakkında karar vermek”), *vim sibi inferre* (“kendine şiddet uygulamak”) ve *sui manu cadere* (“kendi eliyle düşmek”) gibi ifadeler yer almakta; ayrıca Yunanca *αυτο-χειρος* terimi yeni Latince eserlerde yaygın biçimde kullanılmaktadır¹⁷.

B. Roma Hukukunda İntihar Kavramı

Roma toplumunda intihar olgusunu ifade etmek için kullanılan tek bir kelime ya da yerleşik bir kavram bulunmamaktadır. Kaynaklarda intihar, farklı anlatım biçimleriyle dile getirilmektedir. Örneğin *voluntaria mors* (gönüllü ölüm) ifadesi kullanılabildiği gibi, “öldürmek” anlamına gelen *conficere*¹⁸ ve *occidere*¹⁹ fiilleri “kendini” anlamındaki *se*²⁰ ile birlikte kullanılarak (örneğin *se occidere*) kişinin kendi hayatına son vermesi anlatılabilmektedir. Bunun yanında *liberum arbitrium mortis* gibi, ölümü özgür iradeyle seçmeyi vurgulayan ifadeler de tercih edilmektedir²¹.

Nitekim intihar için kullanılan Latince *suicidium* terimi yukarıda da ifade edildiği üzere ancak 17. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Antik kaynaklarda çoğu zaman ölümün kendisini doğrudan karşılayan belirli bir kelime kullanılmamakta; bunun yerine intiharın gerçekleşme biçimi ayrıntılı olarak tasvir edilmektedir. *Livius*’ta²² *Lucretia*’nın kendini kılıçla yaralaması ya da

¹⁵ Retterstøl, “Suicide in a Cultural History Perspective,” 1.

¹⁶ Chistopolskaya ve Enikolopov, “Terror Management,” 143.

¹⁷ Chistopolskaya ve Enikolopov, “Terror Management,” 143.

¹⁸ *Conficio*; tamamlamak, sona erdirmek, bitirmek gibi anlamlarının yanında öldürmek anlamına da gelir. *Oxford Latin Dictionary* (Oxford University Press, 1968), 399.

¹⁹ *Occido*, ölmek, düşmek gibi anlamlara gelir. *Oxford Latin Dictionary*, 1232.

²⁰ Fiilin kişinin kendisine yöneldiğini ifade eder. Kendini anlamı taşır. (İngilizcede herself, himself, itself) *Oxford Latin Dictionary*, 1715.

²¹ Eleanor Ruth Glendinning, “Guilt, Redemption and Reception: Representing Roman Female Suicide” (Doktora tezi, University of Nottingham, 2011), 4.

²² Felsefe ve hitabetle de ilgilenmiş olmakla birlikte esas ününü tarih yazıcılığı alanında kazanan *Titus Livius*, Roma’nın kuruluşundan kendi dönemine kadar uzanan olayları kapsayan kapsamlı bir eser kaleme almayı hedeflemiş ve yaşamının büyük bölümünü bu çalışmaya adanmıştır. Toplam 142 kitaptan oluşan ve 35’i günümüze ulaşan *Ab*

Tacitus'un *Annales*'inde²³ pek çok kadının damarlarını kesmeleri bu tür anlatımlara örnek teşkil eder. Bu durum, Roma'da intiharın tekil ve sabit bir kavram olarak algılanmadığını göstermektedir²⁴.

Roma hukuku kaynaklarında da benzer bir yaklaşım görülmektedir. İntihar modern hâlinde olduğu gibi tek ve teknik bir kavramla değil dolaylı anlatımlarla kastedilir. Bu bağlamda özellikle *mortem sibi consciscere*, *manus sibi inferre* ve *mors voluntaria* gibi ifadeler öne çıkmaktadır²⁵.

Ulpianus'a ait bir *Digesta*²⁶ metninde bunun örneğine rastlanmaktadır.

D.21.1.1.1: “*Item si quod mancipium capitalem fraudem admiserit, mortis consciendae sibi causa quid fecerit, inve harenam depugnandi causa ad bestias intromissus fuerit, ea omnia in venditione pronuntiant: ex his enim causis iudicium dabimus. Hoc amplius si quis adversus ea sciens dolo malo vendidisse dicetur, iudicium dabimus*”

D.21.1.1.1: “Yine, satıcılar satış sırasında şu hususların tamamını açıklamak zorundadır: kölenin işlemiş olduğu herhangi bir ölüm cezasını gerektiren suç; kendi hayatına yönelik olarak yapmış olduğu herhangi bir teşebbüs ve vahşi hayvanlarla dövüşmesi için arenaya gönderilip gönderilmediği. Bu sebeplerle de dava hakkı tanıyacağız. Ayrıca, bir kölenin hükümlerimize aykırı biçimde ve bilerek kötü niyetle satıldığı ileri sürülürse, yine dava açılmasına izin vereceğiz²⁷.”

Urbe Condita adlı eserinde, *Aeneas*'ın İtalya'ya ayak basmasıyla başlayarak M.Ö 9 yılına kadar geçen süreci ele almıştır. Meliha Kulaoğlu, “Tarihçi Titus Livius ve Tarihinin Birinci Kitabının Önsözü,” *Anadolu* 12 (1968): 9.

²³ Roma'nın en başarılı tarih yazarlarından birisi olarak bilinen *Tacitus*, *Annales* isimli eserinde *Iulius-Claudius* soyundan gelen imparatorların zamanını anlatmaktadır. Bağış Alper Kovan, “Tacitus ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme,” *Amisos* 4, no. 7 (2019): 152.

²⁴ Glendinning, “Representing Roman Female Suicide,” 4.

²⁵ Tamas Notari, “Some Remarks on the Issue of Suicide in Roman Criminal Law,” *Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies* 8, no. 1 (2019): 75.

²⁶ *Corpus Iuris Civilis* Türkçeye “Yurttaşlar Hukuku Derlemesi” olarak çevrilebilir. Eser *Institutiones*, *Digesta*, *Codex* ve *Novellae* bölümlerinden oluşmaktadır. Roma hukuku için *Iustinianus*'un derlemesinde toplanmış olan hukuk denebilir. Çünkü buradaki içeriği ile Roma hukuku modern çağları etkilemiştir. *Digesta* ise *Corpus Iuris Civilis*'in bölümlerinden birisidir. Klasik dönem hukukçularının eserlerinden alınan ve belli bir sistem içinde bir araya getirilen parçalardan oluşmuştur. Özcan Karadeniz Çelebican, *Roma Hukuku* (Ankara, 2014), 56–65.

²⁷ Çeviri için: Alan Watson, ed., *The Digest of Justinian*, Vol. 2 (University of Pennsylvania Press, 1985), 144. Ayrıca bkz. Richard Gamauf, “Cum aliter nulla

Metinde geçen “*mortis consciscendae sibi causa quid fecerit*” ifadesi Alan Watson tarafından “*any attempt which he has made upon his own life*” şeklinde çevrilmiştir. Burada tamamlanmış bir intihardan ziyade, kişinin kendi ölümünü hedefleyen iradî bir davranış söz konusudur. Metnin Latince özüne bakılırsa kullanılan ifade “kendi ölümü hakkında bilinçli bir karar almak amacıyla bir şey yapmışsa” olarak karşımıza çıkar. Metne göre satış sözleşmesinin konusu olan köle geçmişte kendi hayatına yönelik bilinçli bir teşebbüste bulunduyorsa satıcının bunu alıcıya bildirmesi gereklidir.

Benzer şekilde daha sonra detaylı incelenecek olan D.48.21.3’te “*mortem sibi consciverunt*” ifadesi geçmektedir. Burada anlatım yine “ölümü kendisine kararlaştırmak” üzerinden gerçekleştirilmiştir. C.6.22.2.1’de²⁸ ise kavram “*voluntaria morte*” yani “gönüllü ölüm” olarak ifade edilir.

Bu ifadelerde dikkat çeken ortak husus, Roma hukukunun intiharı doğrudan “kendini öldürme” fiili olarak tanımlamak yerine, karar (*consciscere*), yönelme (*sibi*) ve gönüllülük (*voluntaria*) gibi kavramlar üzerinden dolaylı biçimde kurmasıdır. Görüldüğü üzere intihar için doğrudan teknik bir ifade kullanılmamış, uzun ve dolaylı anlatımlar yapılmıştır²⁹. Bu terminolojik saptamamız, Roma hukukunun intiharı bağımsız ve teknik bir fiil olarak tanımlamaktan ziyade, kişinin kendi ölümü hakkında aldığı iradî kararın hukuki sonuçlarını esas aldığını göstermektedir. Zira intihar, hukuk metinlerinde büyük ölçüde sonuç odaklı biçimde ele alınmaktadır.

Buna karşılık Roma toplumunda intihar; onur, utanç, sadakat ya da fedakârlık gibi değerlerle ilişkilendirilen çok daha geniş bir anlam alanına sahiptir. Bu nedenle, Roma hukukundaki kavramsallaştırmanın daha iyi anlaşılabilmesi için, intiharın Roma toplumundaki algılanış biçimine de kısaca değinmek gerekmektedir.

---

domus tuta esse possit...: Fear of Slaves and Roman Law,” içinde *Fear of Slaves – Fear of Enslavement in the Ancient Mediterranean (Discourse, Representations, Practices)* (Rethymnon, 4–7 November 2004) (Franche Comte, 2007), 154.

²⁸ Diocl. C. 6, 22, 2, 1: “*Quod si futurae poenae metu voluntaria morte supplicium antevenit, ratam voluntatem eius conservari leges vetant.*”

²⁹ Bu terminolojik çeşitlilik yalnızca hukuk metinlerine özgü değildir; klasik yazarların kullanımında da intiharın tekil ve yerleşik bir kavramla ifade edilmediği görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkzn. Carmine Anthony Ruff, “The Complexity of Roman Suicide” (Yüksek lisans tezi, University of Richmond, 1974), 5 vd.

II. ROMA TOPLUMUNDA İNTİHARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Roma toplumunda intihar, tıpkı kavramı incelerken karşılaşılan terminolojik çeşitlilikte olduğu gibi, tek tip bir davranış olarak algılanmamış; tarihsel dönemlere, toplumsal statüye ve amaca göre farklı anlamlar kazanmıştır³⁰. Nitekim Roma uygarlığı Batı dünyasında intihara en geniş hoşgörüyü tanıyan kültürlerden biri olarak değerlendirilmekle birlikte bu konuda yeknesak bir tutumdan söz etmek mümkün değildir. Roma'da çağlara, sosyal sınıflara ve siyasal koşullara göre değişen yaklaşımlar mevcuttur³¹.

Bu çerçevede Roma dünyasında belirleyici olan unsur ölümün kendisi değil, ölümün hangi gerekçeyle gerçekleştiğidir. Roma dünyasında toplumsal açıdan meşru kabul edilen intihar türleri, kamusal yarar veya fedakârlık saikiyle gerçekleştirilen ölümlerdir. *Devotio* kapsamında kendilerini düşman saflarına atan, aynı ismi taşıyan baba ve oğul *Decius Mus* bu anlayışın klasik örneğini oluştururken³², iç savaşın sürmesini engellemek amacıyla *Otho*'nun hayatına son vermesi de benzer biçimde kamusal yarar saikiyle yapılan gönüllü ölümler arasında değerlendirilir³³. Bunun yanında onuru koruma veya toplumsal beklentileri telafi etme amacıyla gerçekleştirilen intiharlar da Roma anlatılarında önemli yer tutar; uğradığı tecavüz sonrası kendini öldüren *Lucretia* bu bağlamda sembolik bir figürdür³⁴.

³⁰ Miriam Griffin, "Philosophy, Cato, and Roman Suicide: II," *Greece & Rome* 33, no. 2 (1986): 192 vd.

³¹ Ersoy, "İntihara Yönlendirme Suçu," 91.

³² Aynı adı taşıyan Romalı baba ve oğul *P. Decius Mus*, Roma'nın amansız bir düşmana karşı zafer kazanabilmesi için savaşta bilinçli biçimde hayatlarını feda ederek Roma için örnek kahramanlar hâline gelmişlerdir. Her ikisi de, kendilerini yeraltı tanrılarına adanmak amacıyla gerçekleştirilen ve *devotio* (İngilizcedeki *devotion* kelimesi de buradan gelir) olarak adlandırılan özel bir ritüele başvurmuştur. Bunlar, sıradan insanların çok az temas kurduğu ve nadiren kurban sunduğu tanrılardır. Romalılar, bu şekilde kendini feda etmeyi son derece yüce ve soylu bir davranış olarak görürler.

³³ Griffin, "Philosophy, Cato, and Roman Suicide: II," 193, Retterstøl, "Suicide in a Cultural History Perspective," 1.

³⁴ Griffin, "Philosophy, Cato, and Roman Suicide: II," 193. Erken Roma döneminin en romantize edilmiş ve en popüler intihar örneklerinden biri *Lucretia*'nınkidir. Roma Krallığı'nın sona ermesi ve Cumhuriyet'in kurulması sürecinde en çok göze çarpan

Savaş sürecindeki intiharlara özel bir paragraf açmak gerekir; mahkûmiyet beklentisiyle ya da düşmanın eline düşmekten kaçınmak amacıyla gerçekleştirilen intiharlar da Roma kaynaklarında sıkça yer almaktadır³⁵. Ancak özellikle Cumhuriyet döneminde yabancılarla yapılan savaşlar bağlamında intiharlar nadirdir. Bunda, Roma toplumunun yenilgi karşısında intiharı değil, askerî yükümlülüklerin sürdürülmesini beklemesinin önemli etkisi vardır. Hatta esir düşmek bile ileride Roma toplumuna yeniden katılma ihtimali nedeniyle, intihar davranışına kıyasla daha tercih edilebilir görülmektedir³⁶. Savaş sırasında gerçekleşen intiharlar genellikle ölümün kaçınılmaz hâle geldiği ve bireyin kaderi üzerinde kendisinin söz söylemesi duygusunu korumaya çalıştığı istisnai durumlarla sınırlıdır. Bu vakalar kaynaklarda çoğunlukla hayranlıkla değil, acıma ve merhamet duygularıyla aktarılmaktadır³⁷.

Buna karşılık iç savaş dönemlerinde tamamen farklı bir tablo ile karşılaşmaktadır. Rauh'un ortaya koyduğu üzere M.Ö. 80'li ve özellikle M.Ö. 40'lı yıllarda iç savaş bağlamındaki intihar vakaları dikkat çekici biçimde artmıştır. Yabancılarla yapılan savaşlara kıyasla iç savaşlarda intiharlar daha sık görülmektedir. Bu savaşlar sırasında gerçekleşen intiharlarda daha somut ve tutarlı bir saik göze çarpmaktadır. Söz konusu saik düşmanın eline düşmekten kaçınma arzusudur³⁸.

Roma dünyasında intiharın yaygınlığı da dikkat çekicidir. Ruff'a göre Roma'daki intihar vakalarının fazlalığı, dinsel, ahlaki ve sosyolojik engellerin sınırlı olduğunu göstermektedir³⁹. Çok sayıda yazarın, askerî şahsiyetin ve seçkin Romalının intihar etmiş olması bu değerlendirmeyi desteklemektedir⁴⁰. Kadınlar da bu pratikten dışlanmamış; *Lucretia*, *Porcia*

---

durumlardan birisi bu intihardır. Söz konusu intihar hakkında kapsamlı bilgi için bkz: Ruff, "The Complexity of Roman Suicide," 44 vd.

³⁵ Griffin, "Philosophy, Cato, and Roman Suicide: II," 193.

³⁶ Rauh, "Cato at Utica," 60.

³⁷ Rauh, "Cato at Utica," 61.

³⁸ Rauh, "Cato at Utica," 61.

³⁹ Ruff, "The Complexity of Roman Suicide," 80.

⁴⁰ Romalılar arasında intihar eden yazarların sayısı dikkat çekicidir: *Lucretius*, *Lucanus*, *Terentius*, *Petronius*, *Statius*, *Silius Italicus* ve *Seneca* bu yazarlara örnek olarak verilebilir. Askerî şahsiyetlerin intiharları da aynı ölçüde yaygın ve kayda değerdir: *Brutus*, *Cassius*, *Labienus*, *Marcus Antonius*, metinde daha önce bahsettiğimiz *Decius Mus* ve *Regulus*. İlk dönem imparatorlarından *Nero* ve *Otho* da intihar etmiştir. Ruff, "The Complexity of Roman Suicide," 80.

ve *Paulina* gibi örneklerde görüldüğü üzere bazı intiharlar aileler tarafından kınanmamış, aksine onaylanmıştır. *Arria* ailesinde intiharın üç kuşak boyunca tekrar etmesi ve *Marcus Antonius*'un ölümünden ilham alan *Cleopatra*'nın ölümünün dahi, bir Romalı olmasa bile “soylu Roma ölümü” anlayışıyla uyumlu görülmesi bu algıyı pekiştirir⁴¹.

Bu toplumsal kabulün felsefi arka planında özellikle Stoacı düşünce önemli rol oynamaktadır⁴². Roma Stoacıları, kendini öldürmeyi belirli koşullarda akıllı insanın yapacağı uygun bir eylem olarak görmüş; Genç *Cato*'yu model figür hâline getirmiştir⁴³. Stoacı düşünceye göre insan erdemli eylemde bulunmasını engelleyebilecek tutkulardan bağımsızdır. Yaşam, ancak kişi erdemli eylemlerde bulunabiliyorsa yaşamaya değerdir; dolayısıyla iyi bir insan, artık bu tür eylemleri gerçekleştirme imkânı kalmadığında makul biçimde intihar etmeye karar verebilir⁴⁴. Stoacılar göre ideal olan doğaya uygun yaşamdır; bu uyum sürdürülemediğinde ölümü seçmek akla uygun bir tercih sayılır ve kişinin yaşamını nasıl sonlandırdığı erdemın pratik bir sınaması hâline gelir⁴⁵.

Seneca'nın *Nero*'nun mahkûmiyetini beklemek yerine hayatına son vermesi de Stoacı öğreti kapsamında değerlendirilir⁴⁶. *Seneca*'ya göre intihar; kişinin ülkesine ya da dostlarına karşı yükümlülükleri bunu gerektirdiğinde, yaşamın fiziksel koşulları erdemli yaşamayı artık imkânsız kılacak ölçüde katlanılmaz hâle getirdiğinde ya da kişi karakterine aykırı

⁴¹ Ruff, “The Complexity of Roman Suicide,” 80.

⁴² Mehmet Murat Karakaya, “Antik Yunan ve Roma Felsefeleri Ekseninde Plotinos Felsefesinde İntihar,” *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy* 8, no. 1 (2018): 342.

⁴³ Genç *Cato*, *Caesar* yönetimdeyken erdemli biçimde davranabileceğine inanmamış ve erdemini korumak adına kendisini öldürmüştür. Uğruna savaşa girdiği idealinin, Cumhuriyet yönetiminin yıkıldığını görmektense, kendisini öldürmeyi tercih eden *Cato*'nun intihar gerekçesi Stoacılıkla tutarlı görünmektedir. Bryan-Paul Frost, “An Interpretation of Plutarch's ‘Cato the Younger’,” *History of Political Thought* 18, no. 1 (1997): 15; Sümer, “Antik ve İlkel Topumlarda İntihar,” 99, Bengü Cennet, “Cicero’da Ölüm-Teselli İlişkisi” (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 138.

⁴⁴ Frost, “Cato the Younger,” 15, Sümer, “Antik ve İlkel Topumlarda İntihar,” 99.

⁴⁵ Gaye Ünver, “The Meaning and the Morality of Suicide” (Yüksek lisans tezi, Middle East Technical University, 2003), 15.

⁴⁶ Sümer, “Antik ve İlkel Topumlarda İntihar,” 99.

eylemler yapmaya zorlanacaksa ve hayat bu bedeli ödemeye değmeyecekse gündeme gelmelidir⁴⁷.

Stoacılıkta intihar düşüncesi belirli koşullar altında meşru görülebilsede bu yaklaşım Roma düşünce dünyasında tartışmasız kabul edilmemiştir. Örneğin Romalı devlet adamı ve filozof *Cicero*, Stoa ahlakını bütünüyle reddetmemekle birlikte felsefesini şüpheli bir temele oturtmuş ve ahlak anlayışını esasen toplumsal sorumluluk ekseninde şekillendirmiştir. *Cicero*'ya göre intihar özünde ne iyi ne de kötüdür; ancak insanın Tanrı tarafından kendisine verilmiş görevden keyfi biçimde kaçma hakkı bulunmadığından, ilahi bir zorunluluk ortaya çıkmadıkça intihar yasaktır. Yaşamı bir görev yeri, hatta askerî bir nöbet alanı olarak tasvir eden *Cicero*, bu noktada *Platoncu* etkiler taşır; beden ruh için bir tür geçici mekân olduğu düşüncesini benimsemekle birlikte, bu düzenin dışına ancak ilahî bir çağrı ile çıkılabileceğini savunur. Bu bakımdan *Cicero* dinsel ve toplumsal gerekçelerle intiharın meşruluğunu reddetmiştir⁴⁸. Bununla birlikte *Cicero*, ilkel temkinine rağmen, *Cato*'nun seçtiği ölüm biçimini onun karakteri ve siyasal duruşuyla uyumlu bulmuş ve bu nedenle bir kimsenin erişebileceği en onurlu ölüm şekli olarak değerlendirmiştir⁴⁹. Bu bakımdan *Cicero*'nun düşüncesinde intiharın bir bireysel özgürlük veya keyfi bir hak olmadığını, ancak kişinin erdemi ve toplumdaki rolü gereği anlam kazanabilecek istisnai bir davranış olduğu söylenebilir.

Roma dünyasında intiharın anlamı yalnızca felsefi tartışmalarla belirlenmemiş; toplumsal algı da ölümün biçimine ve gerçekleşme nedenine göre farklı değerlendirmeler üretmiştir. Bu nedenle her intihar eşit kabul edilmemiştir. Özellikle kendini asma, onur kırıcı bir ölüm biçimi olarak görülmüş; bu şekilde ölenlerin gömülmesi reddedilmiş ve onlar için yas tutulmamıştır. Buna karşılık hançer ya da kılıçla gerçekleştirilen ölümler “soylu ölüm” olarak değerlendirilmiştir. Kölelerin ise çoğunlukla kendilerini yüksek yerlerden atarak intihar ettikleri aktarılmaktadır. Zehir kullanımı da Roma’da bilinen ve başvurulan bir yöntem olmakla birlikte, zehir satışı *lex*

⁴⁷ Walter Englert, “Seneca and the Stoic View of Suicide,” *The Society for Ancient Greek Philosophy Newsletter*, no. 184 (1990): 19-20.

⁴⁸ Neslihan Şen, “Toplumsal Anlam Dünyası ve İntiharın Toplumsal Algısı: Bursa Örneği” (Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 28–29; Sümer, “Antik ve İlkel Toplumlarda İntihar,” 100.

⁴⁹ Cennet, “Ölüm-Teselli İlişkisi,” 138.

*Cornelia de sicariis et veneficis*⁵⁰ kapsamında cinayetle eşdeğer sayılmıştır⁵¹. Bu örnekler, Roma toplumunda intiharın ahlaki ve sembolik değerinin ölümün tarzına göre de değiştiğini göstermektedir.

Bununla birlikte Roma hukukunun değerlendirme ölçütü toplumsal onur kategorileriyle örtüşmemektedir. Hukuk açısından belirleyici olan, ölümün soylu veya aşağılayıcı sayılması değil, ölümün mevcut bir hukuki ilişkiyi nasıl etkilediğidir. Nitekim Cumhuriyet'in erken dönemlerinden itibaren askerî statüde olmayan kişilerin intiharları kural olarak bağımsız bir ceza kovuşturmasına konu edilmemiştir. Ancak kişi hakkında devam eden bir ceza yargılaması mevcutsa, ölüm hukuki sonuç doğurmaya devam etmiştir. Ölüm cezasını gerektiren bir fiil işlemekle suçlanan *Appius Claudius* ile *Spurius Cippius*'un hüküm verilmeden önce hayatlarına son vermelerine rağmen mallarının müsaderesinden kurtulamamış olmaları, Roma hukukunda belirleyici olanın intihar fiili değil, kişinin hukuki durumu olduğunu ortaya koymaktadır⁵².

Özetle Roma toplumunda intiharın anlamı; saik, ölümün biçimi ve kişinin toplumsal konumuna göre değişkenlik göstermektedir. Kamusal yarar saikiyle gerçekleştirilen fedakâr intihar onurlu kabul edilirken, korku veya utançla bağlantılı intiharlar farklı değerlendirilmiş; bazı intihar biçimleri soylu, bazıları ise aşağılayıcı sayılmıştır. Bununla birlikte bu toplumsal ve felsefî değerlendirmeler, Roma hukukunun intihara yaklaşımını doğrudan belirlememiştir. Hukuk için belirleyici olan, ölümün ahlâkî değeri değil, bu ölümün hangi hukuki ilişkiyi etkilediğidir.

Bir kölenin kendi hayatına son vermesi, efendisi bakımından ekonomik bir kayıp doğurmakta; bir askerinin intiharı, kamu düzeni ve askerî disiplin açısından değerlendirilmekte; hakkında ceza kovuşturması yürütülen bir yurttaşın ölümü ise devletin cezalandırma yetkisini ve malvarlığına ilişkin tasarruf rejimini doğrudan ilgilendirmektedir. Bu nedenle Roma hukukunda intiharın sonuçları tek tip değildir. Aynı fiil, failin statüsüne göre farklı sonuçlar doğurmaktadır.

⁵⁰ Detaylı bilgi için bkz: Nephelē Papakonstantinou, "Roman Declamation, Roman Law, and Ancient Legal Medicine: The Case of Veneficium," *Rivista di Diritto Romano* 23 (2023): 29 vd.

⁵¹ Nótari, "Some Remarks on the Issue of Suicide," 77.

⁵² Nótari, "Some Remarks on the Issue of Suicide," 77.

Dolayısıyla Roma hukukunda intiharın gerçek anlamda anlaşılabilmesi, ölümün saikinden ziyade, kişinin içinde bulunduğu statü rejimi ve bu statünün koruduğu hukuki menfaatler üzerinden yapılacak bir değerlendirmeyi gerektirir. Aşağıda, özgür yurttaş, asker ve köle bakımından intiharın doğurduğu sonuçlar ayrı ayrı incelenecektir.

III. STATÜ BAKIMINDAN İNTİHARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Roma hukukunda intihar eden kişinin hukuki statüsü, intihara bakışı ve intiharın hukuki sonuçlarını değiştirebilmektedir. Dolayısıyla intihar fiili kişinin içinde bulunduğu hukuki statüye göre farklı sonuçlar doğurur. Bu başlık altında kölenin, askerin ve özgür bir yurttaşın fiilinin sonuçları ayrı ayrı incelenecektir.

A. Özgür Yurttaş

Roma hukukunda özgür bir Roma yurttaşının intiharı bağımsız bir suç olarak düzenlenmemiş ve herhangi bir yaptırıma bağlanmamıştır. Bu durum Roma hukukunun intiharı başlı başına cezalandırılabilir bir fiil olarak değil, belirli hukuki ilişkiler bakımından sonuç doğurabilen bir davranış olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Roma'da On İki Levha Kanunu'nda da intiharın yasaklanmadığı ve intihar edenlerin normal biçimde gömüldüğü ifade edilmektedir⁵³.

Bununla birlikte Roma toplumunun intihara yaklaşımı tarihsel süreç içinde değişiklik gösteren bir olgudur. Özellikle Krallık döneminde, fetihlerin yoğun olduğu, güçlü aile bağlarının ve kamusal yükümlülüklerin hâkim olduğu bir toplumsal yapı içerisinde insan hayatının son derece değerli kabul edildiği anlaşılmaktadır⁵⁴. Bu sebeple intihar yaygın bir davranış biçimi değildir. Ancak bu dönemde intihar edenlerin (hayatta olmasalar dahi geride bıraktıkları bedenleri bakımından) ağır yaptırımlarla karşılaştığına dair bilgiler bulunmaktadır. Özellikle Krallık döneminde intihar edenlerin hayvanlara atıldığı ve teşhir edildiği, kendini asarak öldürenlerin ise gömülme hakkından mahrum bırakıldığı belirtilmektedir⁵⁵. Roma toplumunda atalara gösterilen dini saygı göz önünde

⁵³ Ersoy, "İntihara Yönlendirme Suçu," 82.

⁵⁴ Mehmet Emin Artuk, "İntihar ve İntihara Yardım Suçu Üzerine Bir Deneme," *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, no. 1-2 (1994): 114.

⁵⁵ Artuk, "İntihar ve İntihara Yardım Suçu," 114.

bulundurulduğunda, gömülme hakkından mahrumiyet önemli bir yaptırım niteliği taşımaktaydı.

Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere, Cumhuriyet'in son yüzyıllarından itibaren Roma düşünce dünyasında intihara yönelik değerlendirmelerin değişmeye başladığı görülmektedir. Özellikle Stoacı felsefenin etkisiyle, kişinin belirli koşullar altında kendi hayatına son vermesi kimi zaman erdemli ve rasyonel bir tercih olarak yorumlanmıştır. *Cicero* ve diğer Stoacı düşünürler, kişinin onurunu veya ahlaki bütünlüğünü korumak amacıyla ölümü seçmesini korkaklık değil, aksine bilge ve erdemli bir davranış olarak değerlendirebilmiştir. Bu felsefi yaklaşım, Roma toplumunda intiharın bazı durumlarda saygın bir ölüm biçimi olarak algılanmasına katkıda bulunmuştur⁵⁶.

Roma hukukunun yaklaşımı ise bu felsefi yaklaşımdan çok kopmamakla birlikte, farklı bir çizgide ilerlemiştir. Hukuk açısından belirleyici olan unsur ölümün onurlu veya aşağılayıcı sayılması değil, ölümün mevcut hukuki ilişkileri nasıl etkilediğidir. Bu nedenle özgür yurttaşın intiharı kural olarak bağımsız bir yaptırıma bağlanmamış; ancak belirli koşullarda ceza yargılaması ve malvarlığı düzeni bakımından sonuç doğurmuştur. Özellikle bir suç isnadı altında bulunan kişinin hüküm verilmeden önce hayatına son vermesi, Roma hukukunda ceza davasının sonucu ve malvarlığının müsaderesi bakımından özel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu mesele aşağıda ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

Özetle özgür yurttaşın kendi hayatına son vermesi, kural olarak doğrudan cezalandırılan bir fiil değildir. Bu nedenle özgür bir kişinin intiharı tek başına yaptırım doğurmaz. Ancak ölümün belirli hukuki süreçlerle bağlantılı olması durumunda farklı sonuçlar ortaya çıkması söz konusu olur.

B. Köle

Roma hukukunda köle, bir hak süjesi olarak değil, hukuki ilişkinin konusu olan bir varlık olarak kabul edilirdi. Bu nedenle kölenin hak ehliyeti bulunmaz; mülkiyet hakkına sahip olması ya da hukuken geçerli bir evlilik kurması mümkün görülmezdi⁵⁷. Köleler arasındaki cinsel birliktelikler dahi,

⁵⁶ Englert, "Stoic View of Suicide," 20; Artuk, "İntihar ve İntihara Yardım Suçu," 114.

⁵⁷ Roma hukukunda haklara sahip olma borç altına girme yani hak ehliyetine sahip olmanın üç şartı vardı. Bunlar, özgür olmak (yani köle olmamak), Romayurttaşı olmak ve baba hâkimiyeti altında bulunmamak. Ayrıntılı bilgi için bkzn: Karadeniz

insanlar arası bir ilişki olarak değil, hayvanlar arasındaki çiftleşmeye benzer şekilde değerlendirilirdi. Bu çerçevede köle, efendisinin malvarlığına dâhil bir unsur olup onun hâkimiyeti altındaydı ve bu hâkimiyet son derece geniş bir kapsamda düşünülmekteydi. Hukuki bakımdan köle; alınıp satılabilen, ödünç verilebilen ve ekonomik değeri olan bir “şey” (*res*) olarak ele alınırdı. Kölenin bu nesneleşmiş statüsü o denli açıktı ki çiftçilik üzerine yazan Romalı yazarların kazma ve çapadan sessiz edevat, büyükbaş hayvanlardan kısmen konuşan edevat, kölelerden ise konuşan edevat olarak bahsetmesi söz konusuydu⁵⁸

Bu değerlendirme sebebiyle Roma hukukunda kölenin intiharı, özgür yurttaşınıkinden tamamen farklı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur⁵⁹. Bunun temel nedeni, yukarıda ifade edildiği üzere kölenin bir hak süjesi değil, bir malvarlığı unsuru olarak kabul edilmesidir. Bu nedenle kölenin kendi hayatına son vermesi, hukuk açısından öncelikle bir kişinin ölümü olarak değil, efendinin malvarlığında meydana gelen bir eksilme olarak değerlendirilir. Bu çerçevede kölenin intiharı, ekonomik bir kayıp olarak ele alınmıştır⁶⁰.

Bu yaklaşım, Roma hukukunda kölenin intiharına ilişkin düzenlemelerde açık biçimde görülmektedir. Nitekim *Digesta*’da yer alan metinlerde, bir kölenin geçmişte kendi hayatını sonlandırmaya yönelik bir teşebbüste bulunmuş olması, satış sırasında alıcıya bildirilmesi gereken önemli bir husus olarak kabul edilmiştir.

Daha önce de incelenmiş olan *Ulpianus*’a ait olan D.21.1.1 metninde⁶¹ aktarıldığına göre, pazarda satıcı, satışa sunduğu kölelere ilişkin tüm ayıp ve

---

Çelebican, *Roma Hukuku*, 126 vd; Salvatore Di Marzo, *Roma Hukuku* (Sulhi Garan Matbaası, 1959), 39; Andreas Schwarz, *Roma Hukuku Dersleri*, çev. Türkan Rado (İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1958), 238 vd.

⁵⁸ William Stearns Davis, *Roma İmparatorluğu Tarihi*, çev. Elif Bulanalp (Ark Kitapları, 2020), 56.

⁵⁹ Kölelerin intihar sebepleri, psikolojileri ve intihar yöntemlerine dair detaylı bir çalışma için bkz. Jamie Austin Tyson Young, “The Mental Health of Slaves from the Republic to Early Principate: How Psychological Approaches to Ancient Subjects can Illuminate Lived Experience” (Doktora tezi, University of Glasgow, 2023).

⁶⁰ Ersoy, “İntihara Yönlendirme Suçu,” 82.

⁶¹ “Yine, satıcılar satış sırasında şu hususların tamamını açıklamak zorundadır: kölenin işlemiş olduğu herhangi bir ölüm cezasını gerektiren suç, kendi hayatına yönelik olarak yapmış olduğu herhangi bir teşebbüs ve vahşi hayvanlarla dövüşmesi için arenaya gönderilip gönderilmediği. Bu sebeplerle de dava hakkı tanıyacağız. Ayrıca,

önemli kusurları alıcıya bildirmekle yükümlüdür⁶². Metinde ayıp olarak sayılan kavramlar arasında kölenin “kendi hayatına yönelik olarak yapmış olduğu herhangi bir teşebbüs” de yer almaktadır. Dolayısıyla kölenin intihar teşebbüsü köleyi ayıplı mal hâline getirmektedir. Buna göre efendisi, kusurlu bir köleyi satış yoluyla elinden çıkarmaya çalışırsa alıcıya kölenin intihara eğilimli olduğunu belirtmek durumundadır.

Bunun yanı sıra Roma hukukunda kölenin intihara teşebbüs etmesi yalnızca onun ekonomik değerini azaltan bir ayıp olarak görülmemiş, aynı zamanda kölenin kişiliğine ilişkin fikir veren bir unsur olarak da değerlendirilmiştir. Yine *Ulpianus*’a ait olan başka bir metin bizi bu konuda aydınlatmaktadır:

D.21.1.23.3: “...*Malus servus creditus est, qui aliquid facit, quo magis se rebus humanis extrahat, ut puta laqueum torsit sive medicamentum pro veneno bibit praecipitemve se ex alto miserit aliudve quid fecerit, quo facto speravit mortem perventuram, tamquam non nihil in alium ausurus, qui hoc adversus se ausus est.*”

D.21.1.23.3: “...Kendini yaşamdan uzaklaştırmaya yönelik bir fiilde bulunan köle, “kötü köle” (*malus servus*) olarak kabul edilir; örneğin kendini boğarsa, zehirli bir içecek içerse, kendini yüksekten atarsa ya da ölümle sonuçlanmasını umarak başka bir şey yaparsa. Zira kendisine karşı böyle bir fiilde bulunmaya cesaret eden birinin, başkalarına karşı da girişmeyeceği hiçbir şey yokmuş gibi değerlendirilir.”⁶³

Metinde kölenin kendini öldürmek için yapabileceği çeşitli davranışlardan bahsedilmiş ve bu davranışları sergileyen köle “kötü” bir köle (*malus servus*) olarak nitelendirilmiştir. Metne göre kendi hayatına kasteden bir kimsenin başkasının hayatına kastetmemesi için hiçbir neden yoktur. Bu bakış açısı, kölenin davranışlarının yalnızca kendisiyle sınırlı görülmediğini, efendinin ve üçüncü kişilerin güvenliği bakımından da değerlendirildiğini ortaya koymaktadır⁶⁴. Bu yaklaşım, Roma toplumunda kölelere yönelik

---

bir kölenin hükümlerimize aykırı biçimde ve bilerek kötü niyetle satıldığı ileri sürülürse, yine dava açılmasına izin vereceğiz.” Watson, *The Digest of Justinian*, Vol. 2, 144.

⁶² Marko Sukačić, “Some Remarks on Slave-Sellers’ Liability under Roman Law,” *Pravni Vjesnik* (2022): 54.

⁶³ Çeviri için bkz. Watson, *The Digest of Justinian*, Vol. 2, 151.

⁶⁴ Gamauf, “Cum aliter nulla domus tuta esse possit...,” 155.

genel güvensizlik ve korku ile de uyumludur⁶⁵. Böylece intihar teşebbüsünde bulunan kölenin ayıplı bir mal olmasının yanı sıra tehlikeli bir mal olduğu ifade edilmiştir.

Bununla birlikte Roma hukukunda her türlü köle intiharı benzer sonuç doğurmamıştır. Romalılar kölenin intihar saiklerine de önem vererek bu konuda bir ayırım yapmışlardır.

D.21.1.43.4: “*Mortis consciscendae causa sibi facit, qui propter nequitiam malosque mores flagitiumve aliquod admissum mortem sibi consciscere voluit, non si dolorem corporis non sustinendo id fecerit.*”

D.21.1.43.4: “Bir köle, kötülüğü, kötü alışkanlıkları veya işlemiş olduğu bir suç nedeniyle ölümü aradığında intihara yönelmiş sayılır; ancak bedensel acıya artık katlanamadığı için böyle davranıyorsa bu şekilde değerlendirilmez.”

Metinde kölenin dayanılmaz fiziksel acılar nedeniyle (*dolorem corporis non sustinendo*) intihara yönelmesi hâlinde bunun aynı şekilde kusur olarak değerlendirilmediği ifade edilmektedir. Bu metinden hareketle efendisi lehine bir sebepten dolayı (efendisini bir saldırıdan kurtarmak için⁶⁶) ya da efendisine üzülen ve bu sebeple intihar eden kölelerin de intiharlarının “kötü köle” sonucuna yol açmayacağını düşünebiliriz. Dolayısıyla kölenin intiharı, her durumda otomatik olarak ayıp sayılmamakta; ancak belirli saiklerle gerçekleştirildiğinde kölenin güvenilirliği ve ekonomik değeri üzerinde olumsuz bir etki doğuran bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Buna karşılık genel kural, intihar eden veya intihara teşebbüs eden kölenin “kusurlu mal” sayılmasıdır.

⁶⁵ Roma toplumunda kölelere yönelik genel güvensizlik ve korku bakımından kapsamlı bir eser için bkz. Gamauf, “Cum aliter nulla domus tuta esse possit...”

⁶⁶ Efendisinin kimliğini üstlenerek onun yerine kendini feda eden “onurlu köle” figürü, başka tarihsel kaynaklarda da karşımıza çıkmaktadır. *Tacitus*, *Lucius Piso*’nun kölesinin de benzer şekilde gönüllü olarak öldüğünü aktarır. *Piso*’yu öldürmek üzere gönderilen süvariler köleyle karşılaşp efendisinin nerede olduğunu sorduklarında, köle yalan söyleyerek efendisinin kimliğini üstlenmiştir. İlginçtir ki *Tacitus*, infazı gerçekleştirenlerin çoğunun *Piso*’yu tanımadığını ve neye benzediğini bilmediğini belirtir. Bu nedenle ismi verilmeyen köle, efendisi olduğunu iddia ettiğinde bunun aksini bilecek kimse bulunmamış; köleye inanılmış ve köle bu şekilde idam edilmiştir. Young, “The Mental Health of Slaves,” 185.

Yukarıda da açıklandığı üzere kölenin intiharı efendi bakımından zarar doğuran bir durumdur. Bu nedenle kölenin intihara teşebbüs etmesi, efendi bakımından yalnızca bir değer kaybı değil, aynı zamanda fiilî bir zarar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımın sonucu olarak, kölenin intihara teşebbüs etmesi hâlinde efendinin de çeşitli hukuki ve fiilî tedbirlere başvurabildiği görülmektedir. Örneğin efendisi kölenin özgürlüğünü satın almak için biriktirdiği paraya el koyabilir ve intihar davranışı nedeniyle kölenin çalışmasını aksattığını ve bunun kendisini zarara uğrattığını ileri sürebilirdi. Kölenin parasının olmaması ya da kölenin hizmetlerinin artık yeterli olmayacağını anlaşılmaması durumunda efendisi köleyi altı ay önce satın almış olmak şartıyla satış sözleşmesini feshedebilir ve ödediği parayı geri alabilirdi⁶⁷.

Sonuç olarak Roma'da kölenin intiharı, bütünüyle bir insan davranışı olarak değil; kölenin hukuki statüsüne uygun biçimde, bir malın (*res*) zarar görmesi, ayıplı hâle gelmesi ve tehlikeli olabilecek bir nitelik kazanması şeklinde değerlendirilmiştir. Ancak mal statüsüne de körü körüne bağlı kalınmamış, intiharın saikin ne olduğunun da değerlendirmeye alınması söz konusu olmuştur.

C. Asker

Roma tarihi askerî zaferlerle doludur. Özellikle Roma'nın zaferlerinin daha yoğun olduğu daha eski zamanlarda ordudan ayrı kalmak, firar etmek gibi düşünceler askerlerin zihninde pek yer etmemiştir. Ancak yoğun ve bitmek bilmeyen savaş temposu Roma ordusunda zaman içerisinde yorgunluk belirtileri ortaya çıkartmıştır. Uzun süren savaşlar karşısında tükenen askerler, savaşmaktan ziyade huzur arayışına yönelmiş; hatta bazı durumlarda ölümü bir kurtuluş olarak görmeye başlamıştır. İç savaşlar ve imparatorluk dönemindeki karışıklıklar da intihar vakalarının artışında etkili olmuştur⁶⁸. Artan intihar vakaları da hukuki düzenlemelere yol açmıştır.

Öncelikle bu hukuki düzenlemeler bakımından savaş alanındaki asker ile savaş alanı dışındaki asker ayrımını yapmak gerekir. Roma askerî intiharına ilişkin tarihsel olayların büyük çoğunluğu, askerlerin kendi elleriyle ölüm ile düşmanın elinde ölüm arasında neredeyse hiçbir gerçek seçeneklerinin kalmadığı, ezici savaş yenilgileri bağlamında

⁶⁷ Artuk, "İntihar ve İntihara Yardım Suçu," 116.

⁶⁸ Artuk, "İntihar ve İntihara Yardım Suçu," 116.

gerçekleşmiştir⁶⁹. Bu tarz durumlarda ölüm, düşmanın eline geçtiklerinde karşılaşılabilecekleri akıbetten daha tercih edilir bir seçenek olarak görülmüştür. Bu çerçevede, söz konusu intiharlar son çare olarak değil, askerî gerçekliğe verilen rasyonel tepkiler olarak değerlendirilebilir. Bu tür intiharların toplumsal bir kınamaya yol açmadığı hatta çoğu durumda askerler, kendi şartlarıyla ölmeyi tercih etme cesaretini gösterdikleri için övüldüğü görülmektedir⁷⁰.

Bununla birlikte, savaş alanı dışında Roma ordusundaki askerler, kendileri veya aileleri bakımından hukuki yaptırımlar doğmaksızın, aynı intihar özgürlüğüne sahip değildir. Askerlerin intiharına dair hukuki düzenlemeler daha çok bu tür durumlar ile ilgilidir. Bu düzenlemeleri yaparlarken Romalılar asker intiharını köle intiharından net bir şekilde ayırmışlardır. Yukarıda ifade edildiği gibi Roma hukukunda kölenin intiharı ekonomik değer çerçevesinde değerlendirilirken, askerlerin intiharı bu yaklaşımın tamamen dışında kalmaktadır. Roma tarihinde askerî yapı yalnızca savaş gücü değil, aynı zamanda devlet otoritesinin temel taşıdır. Bu nedenle asker, Roma hukukunda sıradan bir birey olarak değil, askerî düzenin işleyişine bağlı bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede askerin yaşamı, bireysel bir değer olmanın ötesinde, doğrudan doğruya askerî disiplin ve kamu düzeni ile bağlantılıdır. Asker, askerlik hizmeti süresince devletin “mülkü” sayılmış ve dolayısıyla intiharın devlete karşı bir çeşit ihanet kabul edilmiştir⁷¹. Askerin intiharı da doğal olarak askerî düzenin zayıflamasına neden olur. Bu nedenle asker tarafından bu yönde verilen bir karar, bireysel bir yaşam sonlandırma kararı olarak değil, otoriteye yönelmiş bir ihlal olarak düşünülmüştür.

Açıklanan nedenlerle Roma hukukunda asker intiharı, bireysel bir yaşam sonlandırma kararı olarak değil, askerî görevden kaçışın özel bir görünümü olarak değerlendirilmiştir. Gerçekten de firar ile intihar arasında kurulan paralellik dikkat çekicidir. Firar (*desertio*), askerin görev yerini terk ederek askerî gücü zayıflatması anlamına gelirken, intihar bu durumun geri

⁶⁹ Joanne Ball, “Terrible but Unavoidable? Combat Trauma and a Change to Legal Proscriptions on Roman Military Suicide Under Hadrian,” içinde *Combat Stress in Pre-modern Europe, Mental Health in Historical Perspective*, ed. Owen Rees, Kathryn Hurlock ve Timothy J. Lockley (Springer Nature Switzerland AG, 2022), 105-106.

⁷⁰ Ball, “Terrible but Unavoidable?,” 106.

⁷¹ Ball, “Terrible but Unavoidable?,” 106.

dönüşü olmayan bir biçimini ifade eder. İntihar eden asker firari askerden farklı olarak görev yerini sonsuza kadar terk etmeyi hedeflemiştir. Bu yönüyle intihar, askerî disipline yönelmiş en ağır ihlallerden biri olarak kabul edilmiştir⁷². M.Ö. 1. yüzyılın sonlarından M.S. 2. yüzyılın başlarına kadar, savaş alanı dışında intihar eden tüm Roma askerleri, saikleri ne olursa olsun ordudan firar etmiş sayılmış ve bu nedenle ölümden sonra hukuki yaptırımlara tabi tutulmuşlardır. Bu askerlerin vasiyetnameleri geçersiz ilan edilmiş, bu sebeple malvarlıkları, atanmış mirasçılar yerine doğrudan devlete intikal etmiştir⁷³.

Bu durum, *Hadrianus* hükümdarlığı döneminde (M.S. 117–138) değişmiştir. İmparator tarafından çıkarılan bir *rescriptum* sayesinde, Roma askerlerinin intiharlarının şiddetli fiziksel acı veya “hayattan bıkkınlık” (*taedium vitae*)⁷⁴ nedeniyle gerçekleşmiş olması hâlinde, vasiyetnamelerinin geçerliliğini korumasına izin verilmiştir⁷⁵. Böylece *Hadrianus* ile birlikte intihar fiili tek tip bir davranış olarak ele alınmamış, failin eyleme yönelten saiklere göre farklı sonuçlar doğuracağı kabul edilmiştir.

Bu husus *Digesta* metinlerinde de açıkça görülmektedir.

D.48.19.38.12: “*Miles, qui sibi manus intulit nec factum peregit, nisi impatientia doloris aut morbi luctusve alicuius vel alia causa fecerit, capite puniendus est: alias cum ignominia mittendus est.*”

D.48.19.38.12: “İntihara teşebbüs eden ancak bunu gerçekleştirmeyen bir asker, eğer bu eylemi dayanılmaz acı, hastalık, bir tür yas veya benzeri bir sebeple yapmamışsa ölüm cezasına çarptırılır; buna karşılık böyle bir sebep mevcutsa şerefsiz şekilde ordudan çıkarılır.”

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi askerin teşebbüsünün acı, hastalık gibi bir mazereti yoksa asker ölüm cezası ile yüzleşmektedir. Bu sebeplerden

⁷² Retterstøl, “Suicide in a Cultural History Perspective,” 4; Artuk, “İntihar ve İntihara Yardım Suçu,” 116.

⁷³ Ball, “Terrible but Unavoidable?,” 102.

⁷⁴ Roma’da özgür bir yurttaş bakımından, intiharın bir sebebi olarak “hayattan bıkkınlık” (*taedium vitae*) genellikle yaşlılığın bir sonucudur; yaşamı fiziksel ve zihinsel olarak katlanılmaz hâle getiren çeşitli rahatsızlıklarla ilişkilidir. Ancak askerî bağlamda *taedium vitae*, yaşlılığa bağlı bir bıkkınlıktan ziyade, uzun süreli askerî yaşamın yarattığı fiziksel ve zihinsel yıpranmanın bir sonucu olarak anlaşılmalıdır. Ball, “Terrible but Unavoidable?,” 109-111.

⁷⁵ Ball, “Terrible but Unavoidable?,” 102; Edward Manson, “Suicide as a Crime,” *Journal of the Society of Comparative Legislation* 1, no. 2 (1899): 313.

birisi var ise *missio ignominiosa*⁷⁶ yaptırımı ile karşılaşır. Bu da onların kötü bir şöhrete sahip olmaları (*inter infames efficit*) anlamına gelir ve bir veteranın sahip olduğu ayrıcalıklardan (toprak tahsisi veya para bağışı, yurttaşlık ve evlenme hakkı gibi) yararlanamamaları sonucunu doğururdu⁷⁷.

Digesta'daki asker intiharına dair en temel metinlerden birisi de benzer yöndedir.

D. 49.16.6.7: “*Qui se vulneravit vel alias mortem sibi conscivit, imperator Hadrianus rescripsit, ut modus eius rei statutus sit, ut, si impatientia doloris aut taedio vitae aut morbo aut furore aut pudore mori maluit, non animadvertatur in eum, sed ignominia mittatur, si nihil tale praetendat, capite puniatur. Per vinum aut lasciviam lapsis capitalis poena remittenda est et militiae mutatio irroganda.*”

D. 49.16.6.7: “Bir kimse kendini yaralamışsa veya başka bir şekilde intihara teşebbüs etmişse, İmparator *Hadrianus* bir *rescriptum*’unda, olayın koşullarının araştırılması gerektiğini belirtmiştir. Buna göre kişi, dayanılmaz acı, hayattan bıkkınlık, hastalık, delilik veya utanç nedeniyle ölümü tercih etmişse, hakkında ölüm cezası uygulanmaz; bunun yerine şerefsiz olarak ordudan çıkarılır. Ancak bu tür bir gerekçe ileri süremezse, ölüm cezasına çarptırılır. Sarhoşluk veya şaka sonucu bu fiili işleyenler bakımından ise ölüm cezası uygulanmaz ve bunlara görev değişikliği yaptırımı uygulanır⁷⁸.”

Gerek yukarıda incelediğimiz metin (D.48.19.38.12) gerekse de bu metin, Roma askerî ceza hukukunda intiharın tek tip bir fiil olarak değil, failin saikine göre farklı sonuçlar doğuran bir davranış olarak değerlendirildiğini bizlere net bir şekilde göstermektedir. *Hadrianus* intihara teşebbüs eden askere her zaman bir ceza öngörse de, askerî tek tip bir cezaya tabi tutmamış, onu intihara iten nedenler bakımından farklı yaptırımlar öngörmüştür.

⁷⁶ *Ignominiosus*: Utandırıcı işler yaptığı için halk içinde itibarını kaybetmiş olan ve iyi bir isimden mahrum kalan kimse. Ziya Umur, *Roma Hukuku Lüğatı* (İstanbul, 1975), 82. Kavram askerler bakımından *missio ignominiosa* olarak kullanılmış ve askerin şerefsizlik nedeniyle ordudan ihraç edilmesi manasını taşımıştır. Michał Norbert Faszczka, “Cedo alteram, or the Problem with Some Augustan Centurions in Times of Peace,” *Eos* 107 (2020): 120.

⁷⁷ Korneel van Lommel, “The Recognition of Roman Soldiers’ Mental Impairment,” *Acta Classica* 56 (2013): 160.

⁷⁸ Çeviri için bkz. Watson, *The Digest of Justinian*, Vol. 4, 409.

Bu çerçevede dayanılmaz acı, hastalık ve benzeri nedenlerle gerçekleştirilen intihar teşebbüsleri daha hafif değerlendirilerek ölüm cezası uygulanmamış; buna karşılık bu tür bir gerekçeye dayanmayan fiiller, askerî disipline aykırılık ve görevden kaçış (*desertio*) niteliği taşıdığı için ölüm cezası ile cezalandırılmıştır.

Sarhoşluk hâlinin ve metinde şaka olarak nitelendirilen davranışın ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulması dikkat çekicidir. Watson çevirisinde “jest” olarak ifade edilmiş olan kavramı Notari “aptalca övünme” (*foolish bragging*) olarak yorumlamış ve gösteriş amaçlı yapılan intihar davranışının kastedildiğini ifade etmiştir⁷⁹. Bu gibi davranışlar için bahsi geçen görev değişikliğinin ise rütbe düşürmek olduğu açıktır⁸⁰.

Bu ayrım yalnızca ceza hukuku bakımından değil, aynı zamanda miras hukuku bakımından da sonuç doğurmuş; *Hadrianus* ile birlikte bazı intihar hâllerinde vasiyetin geçerliliği korunarak, önceki dönemin mutlak müsadere yaklaşımı yumuşatılmıştır⁸¹.

Bu düzenlemeler, Roma askerinin intiharı veya intihar teşebbüsü söz konusu olduğunda, fiilin yalnızca sonucu itibarıyla değil, failin iradesi ve saikleri dikkate alınarak değerlendirildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, özellikle savaş alanı dışında gerçekleşen bu tür davranışlar askerî disipline aykırı kabul edilmiş; ölüm cezası uygulanmasa dahi askerî ve toplumsal itibar kaybı doğurmuştur.

⁷⁹ Notari, “Some Remarks,” 75. Ölümden korkmadığını göstermek için böbürlenerek arkadaşlarına kılıçla vs. gösteri yapan bir askerin kendini yaralaması veya öldürmesi bu konuya örnek olarak düşünülebilir.

⁸⁰ Notari, “Some Remarks,” 75.

⁸¹ **D.28.3.6.7:** “...*Quam distinctionem in militis quoque testamento divus Hadrianus dedit epistula ad Pomponium Falconem, ut, si quidem ob conscientiam delicti militaris mori maluit, irritum sit eius testamentum: quod si taedio vel dolore, valere testamentum aut, si intestato decessit, cognatis aut, si non sint, legioni ista sint vindicanda.*” (Aynı ayrımı, askerlerin vasiyetnameleri bakımından da ilahi *Hadrianus*, *Pomponius Falcon*’a gönderdiği bir mektupta ortaya koymuştur: Buna göre asker, askerî bir suçun bilinciyle ölümü tercih etmişse vasiyetnamesi geçersiz olur; buna karşılık hayattan bıkmılık veya acı nedeniyle ölümü seçmişse vasiyet geçerli sayılır veya kişi vasiyetsiz (*intestatus*) ölmüşse, miras akrabalara, onlar da yoksa *legion*’a intikal eder.) Notari, “Some Remarks,” 85.

IV. SANIĞIN İNTİHARI VE BUNUN CEZA YARGILAMASI İLE MALVARLIĞINA ETKİLERİ

Yukarıda açıklandığı üzere Roma hukukunda intiharın hukuki sonuçları kişinin statüsüne göre değişkenlik gösterebilmektedir. Ancak hakkında cezai kovuşturma yürütülen bir kişinin kendini öldürmesi özel bir durumdur ve ayrıca ele alınmalıdır. Çünkü söz konusu durumda intihar kişinin kendisi ile ilgili bir karar olmanın ötesine geçmekte ve doğrudan ceza yargılamasının gidişatını ve buna bağlı olarak da malvarlığına ilişkin sonuçları etkileyen bir durum hâline gelmektedir.

Öncelikle sanığın ölümünün ceza yargılaması üzerindeki etkisi üzerinde durulmalıdır. Roma hukukunda ceza yargılaması niteliği gereği esas itibarıyla sanığın şahsına yönelen bir süreçtir. Bu nedenle sanığın ölümü ile birlikte ceza yargılamasının sona erdiği ve ölümünden sonra hakkında ceza hükmü kurulamayacağı kabul edilmektedir. Bu, Roma ceza hukukunda geçerli olan ve ceza kovuşturmasının ölümle ortadan kalktığını ifade eden genel kural, yani *crimen extinguitur mortalitate* kuralıdır⁸². *Ulpianus* da D.48.1.3'te “Kamuya ilişkin bir suç isnadı, suçlanan kişinin, kadın ya da erkek, önceden ölmesi hâlinde düşer”⁸³ diyerek ceza kovuşturmasının sanığın ölümü ile ortadan kalkacağını açıkça ifade etmektedir.

Ayrıca Roma hukukunda, belirli suçların işlenmesi hâlinde failin malvarlığına devlet tarafından el konulması, başka bir ifadeyle malvarlığının müsadere de tali bir yaptırım olarak söz konusu olabilmekteydi. Ölüm cezasına veya malvarlığının müsadere sine mahkûm edilen bir yurttaşın vasiyetnamesi hüküm doğurmadığı gibi, ister vasiyetnameyle atanmış olsun ister kanunen mirasçı sıfatını taşıyın, mirasçılar da mirasçılık hakkından yoksun kalmaktaydı. Bu durumda tereke, mirasçılara değil, doğrudan ve münhasıran *fiscus*'a⁸⁴ geçmekteydi⁸⁵. Ancak sanığın ölümüyle birlikte ceza yargılamasının sona ermesi, çoğu durumda malvarlığına ilişkin yaptırımların da uygulanamaması sonucunu doğurmaktaydı. Bu çerçevede, ölü hakkında ölüm cezası verilemeyeceği gibi, esas ceza bulunmadan müsadere gibi tali

⁸² Ana B. Zaera García, “Confiscation of Assets as an Accessory Penalty,” *Revista Diálogos Mediterráneos*, no. 22 (2022): 110.

⁸³ Çeviri için bkz. Watson, *The Digest of Justinian*, Vol. 4, 309.

⁸⁴ Devlet işlerinde kullanılmak üzere imparatorun mülkiyetinde bulunan imparator hazinesi. Umur, *Roma Hukuku Lügati*, 74.

⁸⁵ Mahkûm edilen kişinin çocukları ise tamamen yoksullaşmaktan kurtulabilmek için ancak devletin özel hakkaniyet uygulaması sayesinde malvarlığının bir kısmını elde edebilirler. Notari, “Some Remarks,” 80.

nitelikteki yaptırımların da hükme bağlanması mümkün değildi. Dolayısıyla sanığın ceza yargılaması sırasında hükmü beklemeden intihar etmesi hâlinde müsadere yapılamamakta, vasiyet geçerliliğini korumakta ve malvarlığı *fiscus*'a değil mirasçılara intikal etmekteydi⁸⁶.

Söz konusu anlayış Roma'da sanığın ceza kovuşturması sırasında, hükümden önce intihar ederek hem ceza yaptırımından hem de buna bağlı malvarlığı sonuçlarından kurtulabilmesine imkân tanımakta ve bu yönüyle ceza yargılamasının sonuçlarını ortadan kaldıran bir durum yaratmaktaydı. Özellikle Roma'nın ilk yüzyıllarında birçok kişinin mahkûmiyetin yaratacağı ağır sonuçlardan, özellikle de malvarlığının müsaderesi ve buna bağlı toplumsal itibar kaybindan kaçınmak amacıyla intihar yolunu seçtiği görülmektedir⁸⁷. Hatta bazı durumlarda imparatorların, yargılama henüz sonlanmadan önce sanıkların kendilerini öldürmelerine izin verebildiği anlaşılmaktadır⁸⁸. Öyle durumlar yaşanmıştır ki, ölüm cezası gerektiren suçlarla itham edilen bazı kişilerin, vasiyetlerinde imparatora önemli kazandırmalar bırakarak, imparatoru diğer vasiyet hükümlerinin uygulanmasına izin vermeye yöneltmeye çalıştıkları da görülmüştür⁸⁹.

Bununla birlikte, bazı durumlarda imparatorlar, özellikle devlet hazinesindeki açıkları kapatmak istediklerinde, sanığın intiharından sonra bile malvarlığının tamamen müsaderesi yolundan vazgeçmemişlerdir. Bu uygulamanın günümüz doktrininde de kendisine en çok yer bulan örneklerinden birisi *Drusus Libo* örneğidir⁹⁰. Vatana ihanetten yargılanan *Libo* yargılamayı intihar yoluyla önlemeye çalışmış⁹¹, ancak ölmesine rağmen yargılama, suçlama değişmeksizin sürdürülmüş ve malvarlığına el konulmuştur⁹². Ancak bu ve benzeri örnekler o dönemde yalnızca istisnai olarak gerçekleşmiştir.

⁸⁶ Notari, "Some Remarks," 85.

⁸⁷ Notari, "Some Remarks," 80.

⁸⁸ Eren Karakoç, "Antik Roma'daki Ölüm Cezaları," *Akademik Bakış Dergisi* 54 (2016): 519.

⁸⁹ Notari, "Some Remarks," 80.

⁹⁰ Konuyu çok detaylı şekilde inceleyen bir eser için bkz: Andrew Pettinger, *The Republic in Danger: Drusus Libo and the Succession of Tiberius* (Oxford University Press, 2012).

⁹¹ MS. 16 yılının Eylül ayında, senato *Drusus Libo*'nun *Tiberius*'u ve birkaç önemli senatörü öldürmeyi planladığına ilişkin delilleri değerlendirirken, *Libo* intihar etmiştir. Pettinger, *The Republic in Danger*, 1.

⁹² Ernestine F. Leon, "Notes on the Background and Character of Libo Drusus," *The Classical Journal* 53, no. 2 (1957): 79, Notari, "Some Remarks," 80.

Roma hukukunda bu durum zamanla değişmiş ve intihar ile müsadere den kaçmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Söz konusu değişim için net bir tarih gösterilemese de *Hadrianus* döneminde bu konuda açık düzenlemeler olduğu kesindir. *Antoninus Pius* gibi halefleri de bu hükümleri daha da geliştirmiştir.

Bu düzenlemelerde önceki uygulamadan farklı olarak, malvarlığının müsadere sinin uygulanabilmesi için bir mahkûmiyet hükmü verilmesi, başka bir deyişle sanığın suçluluğunun ispat edilmesi gerekmezdi. Suçluluk, intihar olgusunun kendisinden zımnî bir ikrar olarak varsayılır ve böylece müsadere nin hukuka uygunluğu temellendirilirdi. Bu değişikliğe göre, failin intiharı hâlinde artık asıl ceza olarak ölüm cezası verilemese de, beklenen ikinci ceza olan malvarlığının müsadere si, asıl cezanın bulunmamasına rağmen ilan edilip uygulanabilecekti. Buna göre gerçekleştirilen intihar, bir tür ikrar olarak değerlendirilmekteydi. *confessus pro iudicato est* kuralı gereği ise, müsadere cezasını gerektiren bir suçu işlediğinin farkında olan bir kişinin intihar etmesinin, suçunu ikrar etmesiyle eşdeğer olduğu anlamına geliyordu⁹³.

Sanığın yargılama sırasında intiharıyla ilgili kurulan genel çerçeve, D.48.21.3'te daha somut ve sistematik bir biçimde ortaya konulmuştur:

D.48.21.3 pr.: “*Qui rei postulati vel qui in scelere deprehensi metu criminis imminentis mortem sibi consciverunt, heredem non habent. Papinianus tamen libro sexto decimo digestorum responsorum ita scripsit, ut qui rei criminis non postulati manus sibi intulerint, bona eorum fisco non vindicentur: non enim facti sceleritatem esse obnoxiam, sed conscientiae metum in reo velut confesso teneri placuit. Ergo aut postulati esse debent aut in scelere deprehensi, ut, si se interfecerint, bona eorum confiscentur.*”

D.48.21.3.1: “*Ut autem divus Pius rescripsit, ita demum bona eius, qui in reatu mortem sibi conscivit, fisco vindicanda sunt, si eius criminis reus fuit, ut, si damnaretur, morte aut deportatione adficiendus esset.*”

D.48.21.3.2: “*Idem rescripsit eum, qui modici furti reus fuisset, licet vitam suspendio finierit, non videri in eadem causa esse, ut bona heredibus adimenda essent, sicuti neque ipsi adimerentur, si compertum in eo furtum fuisset.*”

⁹³ Marzena Dyjakowska, “Fund Collection through Litigation by the State Treasury in the Roman Empire (with Special Reference to the First Three Centuries A.D.),” *Studia Ceranea* 2 (2012): 39.

D.48.21.3.3: “*Ergo ita demum dicendum est bona eius, qui manus sibi intulit, fisco vindicari, si eo crimine nexus fuit, ut, si convinceretur, bonis careat.*”

D.48.21.3.4: “*Si quis autem taedio vitae vel impatientia doloris alicuius vel alio modo vitam finierit, successorem habere divus Antoninus rescripsit.*”

D.48.21.3.5: “*Videri autem et patrem, qui sibi manus intulisset, quod diceretur filium suum occidisse, magis dolore filii amissi mortem sibi irrogasse et ideo bona eius non esse publicanda divus Hadrianus rescripsit.*”

D.48.21.3.6: “*Sic autem hoc distinguitur, interesse qua ex causa quis sibi mortem conscivit: sicuti cum quaeritur, an is, qui sibi manus intulit et non perpetravit, debeat puniri, quasi de se sententiam tulit. Nam omnimodo puniendus est, nisi taedio vitae vel impatientia alicuius doloris coactus est hoc facere. Et merito, si sine causa sibi manus intulit, puniendus est: qui enim sibi non pepercit, multo minus alii parcat.*”

D.48.21.3.7: “*Si qui autem sub incerto causae eventu in vinculis vel sub fideiussoribus decesserint, horum bona non esse confiscanda mandatis cavetur.*”

D.48.21.3.8: “*De illo videamus, si quis conscita morte nulla iusta causa praecedente in reatu decesserit, an, si parati fuerint heredes causam suscipere et innocentem defunctum ostendere, audiendi sint nec prius bona in fiscum cogenda sint, quam si de crimine fuerit probatum: an vero omnimodo publicanda sunt. Sed divus Pius Modesto Taurino rescripsit, si parati sint heredes defensiones suscipere, non esse bona publicanda, nisi de crimine fuerit probatum.*”

D.48.21.3 pr: “Mahkeme önüne çıkarılmış veya suçüstü yakalanmış olup da yaklaşan suçlamanın korkusuyla kendileri için ölüm kararıyla (intihar eden) sanıkların mirasçıları olmaz. Buna karşılık *Papinianus*, *Responsa*’sının on altıncı kitabında, bir suç isnadıyla henüz sanık sıfatıyla mahkeme önüne çıkarılmamış kişilerin, kendilerine el kaldırmaları (intihar etmeleri) hâlinde, malvarlıklarının *fiscus* lehine müsadere edilmeyeceğini yazmıştır. Zira kabul edilen görüşe göre cezalandırılan şeyin fiilin kötülüğünün değil; suçluda, suçluluk bilgisinden doğan korkunun, sanık bakımından sanki ikrarda bulunmuş gibi değerlendirilmesidir. Buna göre,

malvarlığının müsadere edilmesi için, kişinin ya mahkeme önüne çıkarılmış ya da suçüstü yakalanmış olması gerekir.”

D.48.21.3.1: “Bununla birlikte, ilahlaştırılmış *Pius*’un bir *reskriptinde* yazdığı üzere, suç isnadı altında iken kendisi için ölüm kararlaştıran (intihar eden) bir kimsenin malvarlığı, ancak kendisine yöneltilen suçlama, mahkûmiyet hâlinde ölüm veya sürgün cezasını gerektirecek nitelikteyse, imparatorluk hazinesi tarafından talep edilmelidir.”

D.48.21.3.2: “Aynı imparator, bir *reskriptinde*, hafif nitelikte bir hırsızlıkla suçlanan bir kişinin, kendini asarak yaşamına son vermiş olsa bile, malvarlığının mirasçılardan alınmasını gerektiren bir durumda görülmediğini yazmıştır; zira gerçekten de hırsızlık ispat edilmiş olsaydı bile mirasçılar yoksun bırakılmayacaktı.”

D.48.21.3.3: “Bu nedenle denmelidir ki, kendine el kaldıran bir kimsenin malvarlığı, ancak ve ancak kendisine yöneltilen suçlamanın mahkûmiyete dönüşmesi hâlinde malvarlığını kaybetmesini gerektirecek nitelikteyse, imparatorluk hazinesince talep edilir.”

D.48.21.3.4: “Ancak ilahlaştırılmış *Antoninus*, bir *reskriptinde*, bir kimse hayat bıkkınlığı (*taedium vitae*), herhangi bir türden katlanılmaz acı veya başka benzer sebepler yüzünden yaşamına son verirse, onun bir mirasçısının olabileceğini yazmıştır.”

D.48.21.3.5: “İlahlaştırılmış *Hadrianus* da bir *reskriptinde*, oğlunu öldürdüğü söylenen bir babanın, esasen oğlunu kaybetmenin kederi sebebiyle kendi canına kıydığına anlaşıldığını ve bu nedenle malvarlığının müsadere edilmemesi gerektiğini yazmıştır.”

D.48.21.3.6: “Fakat şu ayrım yapılmaktadır: intiharın sebebi önem taşır. Nitekim intihara teşebbüs etmiş fakat bunu tamamlamamış bir askerin, sanki hükmü kendi üzerinde infaz etmiş gibi cezalandırılıp cezalandırılmayacağı sorusunda da durum böyledir. Zira böyle bir asker, hayat bıkkınlığı (*taedium vitae*) veya herhangi bir türden katlanılmaz acı tarafından buna zorlanmış olmadıkça, her hâlükârda cezalandırılmalıdır. Haklı bir sebep olmaksızın kendine el kaldırmışsa cezalandırılması doğrudur; çünkü kendisine merhamet etmeyen kimse, başkasına ondan da az merhamet edecektir.”

D.48.21.3.7: “Emirnamelerde, davanın sonucunun henüz belirsiz olduğu sırada hapiste yahut kefalet altında ölen kişilerin malvarlıklarının müsadere edilmeyeceği düzenlenmiştir.”

D.48.21.3.8: “Hakkında suç isnadı varken, yeterli bir önceki sebep olmaksızın, kendi eliyle ölen bir kişinin mirasçıları davayı üstlenmeye ve ölenin masumiyetini göstermeye hazır iseler, bunların dinlenmesi ve suçlama ispat edilmeye kadar malvarlığının imparatorluk hazinesi için zapt edilmemesi mi gerekir; yoksa malvarlığı mutlak surette müsadere edilmiş mi sayılır? Bununla birlikte, ilahlaştırılmış *Pius, Modestus Taurinus*’a gönderdiği bir *reskriptte*, mirasçılar savunmayı üstlenmeye hazır iseler, suçlama ispat edilmedikçe malvarlığının müsadere edilmemesi gerektiğini yazmıştır.”⁹⁴

Bu metin ışığında Romalı hukukçuların, kişilerin kendilerini öldürmeleri ile müsadere ve yargılamanın diğer olası sonuçlarından kaçmalarının önünü tıkamaya çalıştığını ancak bunu yaparken mutlak, katı ve sert kurallar koymak yerine intiharın hangi aşamada, hangi suç isnadı altında ve hangi saikle gerçekleştiğini değerlendirerek hakkaniyete uygun sonuçlar elde etmeyi hedeflediklerini görebiliyoruz. Romalılar bu düzenlemeler ile intiharın müsadere sonucunu ortadan kaldırmamasını düzenlerken bir yandan da *fiscus* lehine müsadere sınırlarını daraltmakta ve her türlü intihara aynı sonucu uygulamaktan kaçınmaktadırlar. Özellikle yalnızca resmen itham edilmiş veya suçüstü yakalanmış kişiler bakımından müsadere ihtimalinin kabul edilmesi, ayrıca suçun mahkûmiyet hâlinde ölüm, sürgün ya da malvarlığı kaybını gerektirip gerektirmediğinin aranması, Roma hukukunun burada ince eleyip sık dokuyan bir değerlendirme modeliyle hareket ettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca dayanılmaz acı ve evlat kaybının doğurduğu keder gibi sebeplerin dikkate alınması önemlidir. Gerçekten de *Hadrianus* (D.48.21.3.5) oğlunu öldürmekle suçlanan bir babanın, oğlunun ölümünü izleyen çaresizlik içinde intihar ettiği bir olayda malvarlığının müsadere edilmemesini uygun görmüştür⁹⁵. Bu gibi sebeplerle müsadere kaldırılması intiharın saikinin önemini vurgular.

Bunlara ek olarak mirasçılara intihar eden kişinin masum olduğunu kanıtlama fırsatı verilmesi (D.48.21.3.8) ölümle birlikte cezanın müsadereye kendiliğinden dönüşmediğini, mirasçıların yapacağı savunmanın da hukuken değerli olduğunu göstermektedir.

⁹⁴ Çeviri için bkzn. Watson, *The Digest of Justinian*, Vol. 4, 372.

⁹⁵ Dyjakowska, “Fund Collection through Litigation,” 37.

Özetle Romalılar, *Hadrianus* ve sonrasında yapılan düzenlemelerde, sanığın intiharını, ahlaki anlamda kınamanın ötesinde ceza usulü ve suç şüphesi bakımından ele almış ve malvarlığına dayalı sonuçların (malvarlığının müsaderesinin) ortaya çıkması bakımından hakkaniyetli bir sistem oluşturmaya çalışmıştır.

Bu noktada Roma hukukunda malvarlığının müsaderesine ilişkin yaptırımlar arasında da bir ayrım olduğu belirtilmelidir. Bu ayrım *publicatio bonorum* ve *ademptio bonorum* ayrımıdır. Bu ayrıma göre *publicatio bonorum*⁹⁶ asıl cezaya bağlı, fer'i nitelikte bir sonuç olarak ele alınmaktaydı. Bu nedenle asıl ceza ortadan kalktığında, ona bağlı olarak malvarlığının müsaderesi de artık uygulanamıyordu.

Buna karşılık *ademptio bonorum*⁹⁷, özel ve bağımsız nitelikte ikinci bir ceza olarak kabul edilmekteydi. Bu sebeple sanığın ölümü, suça ilişkin yargılamayı sona erdirse bile, *ademptio bonorum* bakımından malvarlığına ilişkin uyumsuzluğu her zaman ortadan kaldırmamaktaydı. Bu durumda ceza davası düşmekte; ancak malvarlığına ilişkin mesele varlığını sürdürebilmekte ve hatta buna ilişkin başvuruyu yukarıda da değinildiği üzere mirasçılarının devam ettirmesi gerekebilmekteydi⁹⁸.

Bütün bu açıklamalara dayanarak Roma kaynaklarında malın müsaderesinin yapılabilmesi için dört şartın bir arada bulunması gerektiğini söyleyebiliriz. Öncelikle ilgili suçun yaptırımları arasında malvarlığının müsaderesi bulunmalıdır. Eğer intihar, ölüm cezasını gerektirmeyen bir suç dolayısıyla yürütülen bir itham süreci sırasında gerçekleşmişse, intihar eden kişinin malvarlığı müsadere konusu yapılamaz. (D.48.21.3.2). Örneğin hırsızlık durumunda bu sonuca varılmamaktadır. İkincisi, fail suçüstü yakalanmış olmalı ya da hakkında ileri sürülen suç isnadı usule uygun şekilde yapılmış olmalıdır. Üçüncü olarak sanığın intiharının işlediği suçla bağlantılı, suçun yaptırımından kurtulmaya yönelik olması aranır. Dolayısıyla yaşamdan bıkkınlık, yas, delilik, hastalık, dayanılmaz acı gibi sebepler mevcut olmamalıdır. Son olarak failin suçluluğu ispat edilmiş

⁹⁶ “Devlete karşı bir suç işlemiş olan kimsenin malının müsadere edilerek satılması ve bu surette malın *extra commercium* hâle gelmesi yani ferdi mülkiyet dışında bırakılarak *res publica* olması.” Umut, *Roma Hukuku Lügatı*, 171.

⁹⁷ Bir ceza olarak devlet otoritesi ile malvarlığının müsaderesi. Adolf Berger, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* (American Philosophical Society, 1968), 349.

⁹⁸ Zaera García, “Confiscation of Assets as an Accessory Penalty,” 105.

olmalıdır. Ancak intihara yönelik farklı bir sebep tespit edilemezse bu şart ortadan kalkar çünkü intihar bir çeşit ikrar olarak değerlendirilirdi⁹⁹.

İşte bu şartların tamamının gerçekleşmesi durumunda malvarlığının müsaderesine hükmedilebilirdi. Bu durumda mirasçılar bakımından yalnızca yasal mirasçılık değil, aynı zamanda tüm vasiyete dayalı tasarruflar da ortadan kalkardı¹⁰⁰.

SONUÇ

Roma hukukunda intihar, tek ve bağımsız bir hukuki kavram olarak ele alınmamış; buna karşılık kişinin statüsüne, fiilin sebebine ve doğurduğu hukuki etkiye göre farklı sonuçlara bağlanmıştır. Bu nedenle Roma hukukunda intiharı anlamak, yalnızca bireyin kendi hayatına son vermesi olgusunu incelemekten ibaret değildir. Asıl önemli olan, bu fiilin hangi hukuki ilişki içinde ortaya çıktığını ve hukuk düzeni bakımından hangi menfaatleri etkilediğini ortaya koymaktır.

Çalışmada ilk olarak intihar kavramının terminolojisi üzerinde durulmuş ve Roma kaynaklarında intiharı karşılayan tek ve teknik bir kavramın bulunmadığı görülmüştür. Roma dünyasında intihar, *voluntaria mors*, *mortem sibi consciscere* ve *manus sibi inferre* gibi farklı ifadelerle dile getirilmiştir. Bu ifadelerde dikkat çeken ortak husus, Roma hukukunun intiharı doğrudan “kendini öldürme” fiili olarak tanımlamak yerine, karar (*consciscere*), yönelme (*sibi*) ve gönüllülük (*voluntaria*) gibi kavramlar üzerinden dolaylı biçimde kurmasıdır. Görüldüğü üzere intihar için doğrudan teknik bir ifade kullanılmamış, uzun ve dolaylı anlatımlar yapılmıştır.

Roma toplumunda intiharın tek bir anlam taşımadığı da görülmektedir. İntihar, bazı durumlarda onur, sadakat, fedakârlık ve özgürlük ile ilişkilendirilmiş; bazı durumlarda ise korku, utanç, çaresizlik ya da yaklaşan bir cezadan kaçışın sonucu olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Stoacı düşüncenin etkisiyle, kişinin belirli şartlar altında kendi hayatına son vermesi kimi zaman erdemli ve kabul edilebilir bir davranış olarak görülmüştür. Ancak toplumsal ve felsefi değerlendirmeler ile hukuki değerlendirmeler her zaman aynı doğrultuda olmamıştır. Roma hukuku, intiharı ahlaki değerinden ziyade, doğurduğu hukuki sonuçlar bakımından ele almıştır.

⁹⁹ Notari, “Some Remarks,” 82-83.

¹⁰⁰ Notari, “Some Remarks,” 82-83.

Bu çerçevede özgür yurttaş, köle ve asker bakımından yapılan inceleme, aynı fiilin farklı statüler bakımından tamamen farklı sonuçlar doğurduğunu göstermiştir. Özgür yurttaş bakımından intihar, kural olarak bağımsız bir yaptırıma bağlanmamış; ancak belirli durumlarda, özellikle kişi hakkında ceza kovuşturması bulunuyorsa, malvarlığı ve yargılama süreci bakımından önem kazanmıştır. Köle bakımından ise intihar, bir insanın kendi hayatına son vermesinden çok, efendinin malvarlığında meydana gelen bir eksilme ve aynı zamanda güvenlik riski doğuran bir durum olarak değerlendirilmiştir. Nitekim intihara teşebbüs eden kölenin ayıplı ve hatta tehlikeli bir mal olarak kabul edilmesi, kölenin Roma hukukundaki mal statüsünün açık bir sonucudur. Buna karşılık asker bakımından intihar, askerî disiplin, kamu düzeni ve görevden kaçış düşüncesiyle bağlantılı olarak değerlendirilmiştir. Özellikle *Hadrianus* dönemindeki düzenlemeler, askerin intiharı veya intihar teşebbüsü bakımından fiilin saikinin esas alınarak farklı sonuçlara hükmedildiğini göstermektedir.

Hakkında ceza kovuşturması yürütülen kişinin intiharı ise Roma hukukunda ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü bu durumda mesele, yalnızca bireyin hayatına son vermesi değil, bu ölümün ceza yargılamasını ve malvarlığına ilişkin sonuçları nasıl etkilediğidir. Sanığın ölümüyle birlikte ceza kovuşturmasının sona ermesi genel kural olmakla birlikte, bazı dönemlerde ve bazı suçlar bakımından, özellikle müsadere sonucunun devam ettirilmek istenmesi nedeniyle bu alanın ayrıca önem kazandığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak Roma hukukunda intihar, tek bir hukuki sonuç doğuran basit bir fiil değildir. Aksine bu fiil, kişinin toplumsal ve hukuki statüsüne, intiharın sebebine ve etkilediği hukuki ilişkinin niteliğine göre farklı şekillerde değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA:**Makaleler, Kitaplar, Tezler:**

- Arslan, Mahmut, Muallâ Gülnaz Kavuncu ve Vildan Gölpinar Demirci. *Gençlerin Ruhsal Durumu Üzerine Bir Araştırma (İntihar Eğilimleri ve İntihar Olasılıkları)*, Ed. Mustafa Sâim Yeprem. İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Artuk, Mehmet Emin. “İntihar ve İntihara Yardım Suçu Üzerine Bir Deneme.” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, no. 1–2 (1994): 113–142.
- Ball, Joanne E. “Terrible but Unavoidable? Combat Trauma and a Change to Legal Proscriptions on Roman Military Suicide Under Hadrian.” İçinde *Combat Stress in Pre-modern Europe*, Ed. Owen Rees, Kathryn Hurlock ve Timothy J. Lockley. Springer Nature Switzerland AG, 2022.
- Berger, Adolf. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. American Philosophical Society, 1968.
- Camus, Albert. *Sisifos Söyleni*. Çev. Tahsin Yücel. Can Sanat Yayınları, Ocak 2013.
- Cennet, Bengü. “Cicero’da Ölüm-Teselli İlişkisi.” Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Chistopolskaya, Ksenia A. ve Sergey N. Enikolopov. “Terror Management After a Recent Suicide Attempt.” *Psychology in Russia: State of the Art* 5 (2012): 142–156.
- Davis, William Stearns. *Roma İmparatorluğu Tarihi*. Çev. Elif Bulanalp. Ark Kitapları, 2020.
- Di Marzo, Salvatore. *Roma Hukuku*. Sulhi Garan Matbaası, 1959.
- Durkheim, Emile. *İntihar*. Çev. Özer Ozankaya. Cem Yayınevi, 2002.
- Dyjakowska, Marzena. “Fund Collection through Litigation by the State Treasury in the Roman Empire (with Special Reference to the First Three Centuries A.D.).” *Studia Ceranea* 2 (2012): 27–44.
- Eğribel, Ertan ve İpek Sayduk. “Durkheim’in İntihar Tiplerinin Günümüzde Yeniden Değerlendirilmesi Gereği Üzerine.” *Sosyologca* 7, no. 13–14 (2017): 300–328.
- Englert, Walter. “Seneca and the Stoic View of Suicide.” *The Society for Ancient Greek Philosophy Newsletter*, no. 184 (1990): 1–20.
- Ersoy, Uğur. “İntihara Yönlendirme Suçu.” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, no. 136 (2018): 75–140.
- Faszczka, Michał Norbert. “Cedo alteram, or the Problem with Some Augustan Centurions in Times of Peace.” *Eos* 107, no. 1–2 (2020): 109–125.

- Frost, Bryan-Paul. "An Interpretation of Plutarch's 'Cato the Younger'." *History of Political Thought* 18, no. 1 (1997): 1–23.
- Gamauf, Richard. "Cum aliter nulla domus tuta esse possit...: Fear of Slaves and Roman Law." İçinde *Fear of Slaves – Fear of Enslavement in the Ancient Mediterranean (Discourse, Representations, Practices) (Rethymnon, 4–7 November 2004)*. Franche Comte, 2007.
- Glendinning, Eleanor Ruth. "Guilt, Redemption and Reception: Representing Roman Female Suicide." Doktora Tezi, University of Nottingham, 2011.
- Griffin, Miriam. "Philosophy, Cato, and Roman Suicide: II." *Greece & Rome* 33, no. 2 (1986): 192–202.
- Karadeniz Çelebican, Özcan. *Roma Hukuku*. Ankara, 2014.
- Karakaya, Mehmet Murat. "Antik Yunan ve Roma Felsefeleri Ekseninde Plotinos Felsefesinde İntihar." *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy* 8, no. 1 (2018): 339–355.
- Karakoç, Eren. "Antik Roma'daki Ölüm Cezaları." *Akademik Bakış Dergisi*, no. 54 (2016): 506–516.
- Kovan, Bağış Alper. "Tacitus ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme." *Amisos* 4, no. 7 (2019): 148–161.
- Kulaoğlu, Meliha. "Tarihçi Titus Livius ve Tarihinin Birinci Kitabının Önsözü." *Anadolu* 12 (1968): 9–15.
- Leon, Ernestine F. "Notes on the Background and Character of Libo Drusus." *The Classical Journal* 53, no. 2 (1957): 77–80.
- Lykouras, L., E. Poulakou-Rebelakou, C. Tsiamis ve D. Ploumpidis. "Suicidal Behaviour in the Ancient Greek and Roman World." *Asian Journal of Psychiatry* 6, no. 6 (2013): 548–551.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü. Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- Manson, Edward. "Suicide as a Crime." *Journal of the Society of Comparative Legislation* 1, no. 2 (1899): 311–319.
- Nótári, Tamás. "Some Remarks on the Issue of Suicide in Roman Criminal Law." *Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies* 8, no. 1 (2019): 75–87.
- Oxford Latin Dictionary*. Oxford University Press, 1968.
- Papakonstantinou, Nephele. "Roman Declamation, Roman Law, and Ancient Legal Medicine: The Case of Veneficium." *Rivista di Diritto Romano* 23 (2023): 29–72.

- Pettinger, Andrew. *The Republic in Danger: Drusus Libo and the Succession of Tiberius*. Oxford University Press, 2012.
- Rauh, Stanly H. "Cato at Utica: The Emergence of a Roman Suicide Tradition." *The American Journal of Philology* 139, no. 1 (2018): 59–91.
- Retterstøl, Nils. "Suicide in a Cultural History Perspective, Part 1: Western Culture; Attitudes to Suicide up to the 19th Century." *Suicidologi* no. 2 (1998): 1-4.
- Ruff, Carmine Anthony. "The Complexity of Roman Suicide." Yüksek Lisans Tezi, University of Richmond, 1974.
- Schwarz, Andreas. *Roma Hukuku Dersleri*. Çev. Türkan Rado. İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1958.
- Sukačić, Marko. "Some Remarks on Slave-Sellers' Liability under Roman Law." *Pravni Vjesnik* 38, no. 1 (2022): 49–65.
- Sümer, Necati. "Antik ve İlkel Toplumlarda İntihar Olgusu." *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1, no. 1 (2016): 98–120.
- Şen, Neslihan. "Toplumsal Anlam Dünyası ve İntiharın Toplumsal Algısı: Bursa Örneği." Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Umur, Ziya. *Roma Hukuku Lügati*. İstanbul, 1975.
- Ünver, Gaye. "The Meaning and the Morality of Suicide." Yüksek Lisans Tezi, Middle East Technical University, 2003.
- van Lommel, Korneel. "The Recognition of Roman Soldiers' Mental Impairment." *Acta Classica* 56 (2013): 155–184.
- Watson, Alan, ed., *The Digest of Justinian, Vol. 2, 4*. University of Pennsylvania Press, 1985.
- Yıldız, Muhammed Emin. "İntiharlarda Adalet Bunalımı Kavramı." *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, no. 203 (2021): 1107–1138.
- Young, Jamie Austin Tyson. "The Mental Health of Slaves from the Republic to Early Principate: How Psychological Approaches to Ancient Subjects can Illuminate Lived Experience." Doktora Tezi, University of Glasgow, 2023.
- Zaera García, Ana B. "Confiscation of Assets as an Accessory Penalty." *Revista Diálogos Mediterráneos*, no. 22 (2022): 95–111.

Antik Kaynaklar:

Codex. <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/codjust.htm>

Digesta. https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/digest_Scott.htm

KISALTMALAR

Bknz: Bakınız

C.: Codex

Diocl.: Diocletianus

Ed.: editör

çev.: çeviren

D.: Digesta

M.Ö.: Milattan önce

M.S.: Milattan sonra

Vd.: Ve devamı

Vs.: Ve saire

Yazar Beyanı / Author's Declaration

Mali Destek / Financial Support

Yazar(lar), bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayımlanması için herhangi bir finansal destek almadığını/alınmadığını beyan eder. / *The author(s) declare(s) that no financial support was received for the research, authorship, or publication of this study.*

Yazar Katkıları / Authors' Contributions

Bu çalışma, yazar(lar) tarafından hazırlanmış olup, tüm yazar(lar) çalışmaya asli katkı sağlamış ve makalenin son halini onaylamıştır. / *This study was prepared by the author(s). All author(s) contributed substantially to the work and approved the final version of the manuscript.*

Çıkar Çatışması-Ortak Çıkar / Declaration of Conflict of Interest-Common Interest

Yazar(lar) tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. / *No conflict of interest or common interest has been declared by the author(s).*

Etik Kurul Onayı / Ethics Committee Approval

Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. / *This study does not require ethics committee approval or any special permission.*

Araştırma ve Yayın Etiği / Research and Publication Ethics

Yazar(lar), çalışmanın tüm süreçlerinde derginin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu, makalenin özgün olduğunu ve intihal yapılmadığını, verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, suç unsuru veya hukuka aykırı yöntem kullanılmadığını, üçüncü kişilerin telif haklarının ihlal edilmediğini, karşılaşılabilecek etik ihlallerde derginin ve editör kurulunun sorumlu olmadığını, ayrıca bu çalışmanın başka bir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan eder. / *The author(s) declare(s) that they have complied with the journal's scientific, ethical, and citation principles throughout all stages of the study; that the manuscript is original and not plagiarized; that no falsification of data has been made; that no unlawful method or material has been used; that no third-party copyrights have been infringed; that the journal and its editorial board bear no responsibility for any potential ethical violations; and that this study has not been submitted to or evaluated in any other academic publication.*